

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی آذری
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

ایکینجی ایل صایی ۱۲۹۱۱ (آردیجیل صایی ۲۳۹۲۲)
سال دوم شماره ۱۲۹۱۱ (شماره مسلسل ۲۳۹۲۲)

بهمن و اسفند ۱۳۵۹
(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
2nd Year No. 11, 12 (Serial No. 22, 23)
Feb, March 1981

Address: Mossadegh Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۷۰ ریال

ایچینده کیلر

(فهرست)

صفحه

- ۱- انقلاب شعری: دوکتور حمید نطقی ۳
- ۲- یشتی ایل و نوروز باهرامی شعرله سالاملارکن، شعرلر: ۴
- نسیمی، خطائی، دوکتور عباس صحت، شهریار، محزون، بختیار و اها، زاده و سایرین
- ۳- دیلیمیز (۲): دوکتور حمید نطقی ۷
- ۴- آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش (۱۹): دوکتور جواد هیث ۱۴
- ۵- نسیمی و کلاسیک شرق شعری (۳): پرفسور غ. بیگدلی ۲۳
- ۶- حضرت علی نین اؤگودلری: ضیاء شاکر-ع. منظوری خامنه‌ای ۲۳
- ۷- یار اؤلومو: استاد شهریار ۴۵
- ۸- بویول لاردا: دوکتور حمید نطقی ۴۷
- ۹- مراغه‌لی کریمی دن شاعر (انزابا) بیر مکتوب ۴۹
- ۱۰- محمد عاکف (صفحات) دن بیر شعر ۵۰
- ۱۱- جلال الدین رومی دن بیر ملامت ۵۱
- ۱۲- شیخ صفی الدین اردبیلی دن بیر غزل ۵۱
- ۱۳- قوی اولسون اون: م. مشوولو ۵۲
- ۱۴- تور کولوژی کنگره‌سی: نقابی، تبریز ۵۶
- ۱۵- ادب خزینه‌سی: ح. ن. ۵۸
- ۱۶- آخر چرشیبه (ساوالان) ۵۹
- ۱۷- «آغیر ایلر» و «عیسی نین صون شامی» نا بیر نظر: گنجعلی صباحی ۶۱
- ۱۸- زبان ترکی در آذربایجان: استاد علیزاده (پاکو) ۷۲
- ۱۹- بررسی درباره کتاب دده قورقود (۷): علیرضا صرافی ۷۸
- ۲۰- پیام رئیس جمهور بمردم غیور آذربایجان ۸۲
- ۲۱- خالی توخویان قیزلار: مروارید دلپازی ۸۳

توجه

۱- ضمن تبریک سال نو و آرزوی سلامت و موفقیت از مشترکین محترم تقاضا میشود وجه آبونمان سال ۱۳۶۰ (۸۰۰ ریال) و در صورت تمایل بدریافت مجموعه یکساله (سالنامه) وارلیق مبلغ ۵۰۰ ریال بآدرس بانکى مجله (خیابان بهار بانک ملی شعبه داریوش شماره ۲۱۶۳) ارسال فرمائید.

۲- آذربایجان ادبیات تاریخی نین ۲۰- نجی عصر فصلینی یازماقلا مشغول اولدو- غوموز اوچون بو عصرده کی جنوبی آذربایجان شاعر و یازیچیلارین ترجمه‌ی حال و اثرلرینه احتیاجیمیز واردیر. بوتون شاعر و یازیچی و آذری ادبیاتیه ماراقلانان همشهریلر ییمزدن بو باره ده بیزه یاردیمچی اولمالارینی و اؤز ترجمه‌ی حال و اثرلریندن نمونه لرله برابر تانیدیقلاری دیگر شاعر لریمیزین ده ترجمه‌ی حال و اثرلریندن نمونه لر گؤندرمه لرینی خواهش ائدیرک «وارلیق»

۳- خواستاران اشترالک می توانند مبلغ آبونمان سالیانه (۸۰۰ ریال) را از نزدیکترین شعبه هریک از بانکها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانک ملی ایران (شعبه داریوش خیابان بهار) واریز نمایند و رسید آنرا بضمیمه نشانی خود بآدرس مجله (خیابان مصدق-کوچه پیدی-شماره ۱۷-تهران) ارسال فرمایند.

۴- شماره‌های گذشته مجله وارلیق را می‌توانید از دفتر مجله و یا کتابفروشی‌های مقابل دانشگاه تهران تهیه نمائید.

۵- جلد اول تاریخ ادبیات آذربایجان از قرن ۱۳ تا آخر قرن ۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش» از چاپ خارج شد همشهریه‌ای علاقمند میتواند از انتشارات فرزانه و یا سایر کتابفروشی‌های مقابل دانشگاه خریداری و یا با پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکى مجله و ارسال رسید آن بدفتر مجله یکجلد از این کتاب را تهیه نمایند.

۶- مجموعه ده شماره سالیانه مجله در یک جلد منتشر شد علاقمندان میتوانند هرچه زودتر قبل از اتمام آن از دفتر مجله و یا انتشارات فرزانه و دیگر کتابفروشی‌های روبروی دانشگاه تهیه نمایند.

وارلیق

آبلیق فرهنگلی تورکجه و فارسجا نشریه
مجله ماهانه فرهنگلی فارسی و ترکی آذری

ایکینجی ایل مای ۱۱ و ۱۲ بهمن واسفند ۱۳۵۹

شاعلی انقلابیمیزین ایل دؤنومونده محرم شاعریمیز حمید نطقین

واچ می ایل سوزده باشلیقین:

ای یارلان سحرسی چو خداندی کوزله دیاک
کابوسلار لاکندی اوزون قاپ قارا کیمجه
کوزلر قان آغلا دیسه کونول لرده کیمزیمجه
البت قارالیمقین صونویر کون گلر دیاک
چیمسین دان اولدوروزو دیر جان قرمان ایلر
ای دین لان ای سحرسی چو خداندی کوزله دیاک

مین بیر امیدله یولونا گوز تیکدیگیمیز یشنی ایلی کشیمیش

— بن وبوگونون سئویملی شاعرلری نین دیلی ایله سلاملا بیریق :

بهار اولدو

بهار اولدو گل ای دلبر تعاشا قیل بو گلزاره
بیراقدی غنچه لر پرده بشارت بلبل زاره
شقایق پرده دن چیخدی بویاندی باغ ایله بستان
اریشدی گلشن حسنون بویاندی رنگ ازهاره
.....

عبیر و مشک و منبر تک ریاحین دن چمن دولدو
سحرده طعن ائدر صاجین نسیم مشک تاتاره
.....

چمن لر مختلف اولدو هزار الوان چیچک لردن
آچیلدی لاله و نسرین شکوفه گلدی اشجاره
" نسیمی "

نیمسان یاغورون

ابر نیمسان جوشه گلدی تۆکدو رحمت یاغورون
گؤک یوزوندن یئر یوزونه در نثار اولدی یقنه
باغچایا شیرانه چیخدی گشت ایچون اول گلستان
گول خجالت دن قیزاریب شرمسار اولدی یقنه
.....

ای " خطائی " شادا ولوب بیت الحزن دن چیخ بو گون
باغ جنت سئیرینه وقت گذار اولدی پهنه
(خطائی)

یاز گلدی

یاز گلدی باهار اولدو قیشین شدتی گشتدی
قار بیستدی کولهک یاتدی صوبوق آخیره یشتدی

گون چىخدى ايشىقلاتدى يازىن چىلى ها واسىن
 ترك ايتىدى ها واتوتغون اولان تيره لباسىن
 كوك سىمى آچىلدىقجا، كۆنول لردە آچىلدى
 دونىيا اوزوتە ذوق و صفا اندى ساچىلدى

(دوكتور عباس صحت)

*** **

بايرام ايدى

بايرام ايدى كىچە قوشو اوخوردو
 آداغلى قىز بىگ جورا بىن طوخوردو
 هر كس شالين بىر باچا دان صوخوردو
 آي نه كۆرهل قايدادىر شال چاللاماق
 بىگ شالينا بايراملىغىن باغلاماق

بىر اوچايدىم بو چىرىپىنان يىل ايلن
 باغلاشايدىم داغدان آشان سىل ايلن
 آغلاشايدىم اوزاق دوشن اىل ايلن
 بىر كۆرهيدىم آيرىلىقى كىم سالىدى
 اىل كەمىزدە كىم قىرىلدى، كىم قالدى ؟
 شەرىار (حيدر بايا سلام) دان

*** **

گلن ايللر

گىتىپ الوان دونون داغلار گلنىلرتك بزه نىمشدىر
 يولون مېمانلارىن گۆزلركى گلسىن يايلاغا اىللر
 هوادان ذوق آلىر سانكى گولور انسانا گلشنلر
 يا قىر ياران رحمت يىغرلره جارى اولور سىللر
 كىچن ايللر بو دونىيادا اگرچه جنگايله كىچدى
 امىدىم واركى، صلح ايله كىچە "محزون" گلن ايللر
 (م . ج . محزون)

*** **

سارک

گلین دوستلار
گلین بیز
یازین بو ایلک گونوندن
گونشی آقیشلایاق
گونو سحر چاغیندان
ایلی یازدان باشلایاق
طونقالسلار یاندیریلسین
اوستوندن توللانا ق بیز
با بالارین روحونو
اوددان کچیپ آنا ق (خاطرلایاق) بیز...
(بختیار وها بزا ده)

یاز گونلری

گل - گل آ یاز گونلری
ایلین عزیز گونلری
داغدا اریت قارلاری
باغدا اریت قارلاری
چایلار داشیب سئل اولسون
تاخیللار تئل - تئل اولسون
آغا جلا آچسین چیچک
یاریاغی لچک - لچک

صابر (مکتب اوشاقلارینا)

دیلیمز (۲)

س، شکیل و سوز

کچه من مقاله ده دنیا دیللی آراسیندا اوردیلیمیزین یئرینی شخص ائله مه گه چالیشدیق، "آلتای" دیللی فامیلیندن "تورکجه دیلله" گلدیک، بو میانه "افوز تورکجه" سینی نظره آلدیق، اسکی، اورتا و یهنسی اوغوزجا یا اشارت ائتدیگ و بورادا عثمانلی، تورکمن و آنا دیلیمیز اولان آذربایجان تورکیسی بحث موضوعو اولدو، تورکولوق "دیلاچار" یس ۱۹۶۴ ایلینده نشر ائتدیگی "تورک دیلینه گنل بیر باغیش" عنوانلی تدقیقاتینده پارچالار گتیره رک سوزو بونکته یه گتیردیگ: "اسکی آذری تورکیسی اسکی عثمانلیجا ایله موازی، داها دوغروسو، ایچ-ایچه بیر دیل ایدی "بو باغی - نغیج دؤوروندن صونرا اؤزلرینه خاص شکلینده انکشاف ائتدیلر، ایند بونلارین مناسبتلری نه دیر؟ بوسئواله دیلیمیزین تاریخی شیرینی تعقیب ائده رک وئریلن اجمالی جوابلاردا ن صونرا، ایندی تورکیمیزله تورکیه تورکجه سینی فونولوژی (سس بیلگی)، مورفولوژی (شکیل بیلگی) و وکابو - لهر (سوزخیزنه) نظریندن، همین تدقیق ائریندن پارچالار وئره رک مقایسه ائتدیریک. تورکیمیزین اساس خصوصیتلری بئله خلاصه ائدیله بیلیر:

الف - فونولوژی (سس بیلگی)

۱ - مصوتلر

- ۱ - فتحه سی بیزیم دیلده، تورکیه تورکجه سینده کی آچیق (ع) دن داها آچیق دیر، مثلاً "گلمک، طرف، تحمل (بونووره)، علاج - صیرا ایله تورکیه تورکجه سینده *gelmek, taraf, temel, ilac* تلفظ ائدیله
- ۲ - فتحه و کسره تفاوتی ایله بیزیم دیلده معنائین دافرق ائتمه سی گؤرسه نیر، ان ("ان چوخ" مثالیندا کی کیمی) ان "انمک" (تورکیه تورکجه - سینده اینمک)، ان (عرض معنا سینا)، ات (پییه چک)، ائت (اقتمکدن) تورکیه تورکجه سینده هرا یکی ده (ع) تلفظ ائدیله.
- ۳ - قاهالی کسره، قدیم کتابت ده "ای" یازیلیردی، بو سس بیزیم تورکی ده آچیق کسره ایله تلفظ اولونور: ائرته، ائلچی، کیمی، بونون ایچون سئل، ائل، یئل ده سئل، ایل و ییل یازیلیردی.

۴ - اسکی یازی دا "ی" ایله یازیلان بعضی سۆزلرین تورکیمیزده کسره (ь)
ایله تلفظی: ههچ (هیچ)، نهچه (نیجه)، گهتمک (گیتیمک)، شئر (شیر) .
۵ - بیزیم تورکی ایله، تورکیه تورکجه سینده دوداقلانا نودوز مصوتلر آرا -
سیندا فرقلر وار: دوداق (تورکیه ده *dudak*)، او یان ("یوخودان اویتا"
تورکیه ده *улан*)، بویوک (*бүyük*)، گۆزهل (*güzel*)
اولکه (*ülke*)، کیچیک (*küçük*)، تولکو (*tilki*)، بیلدیر
(*bildir*)

۶ - تورکیمیزده دیفتونق یئرینه مونوفتونق ایشله دیلمه سی: بئله ("بؤ
یله" موضینه) ائله مک (ائیله مک) کیمی .

۷ - بعضا "ده" ترسینه، مونوفتونق یئرینه دیفتونق کیمی تلفظ: دووشان
(طاوشان)، اووچ، اوووج (آووچ)، اوو (آو) .

۸ - آهنگ قانونون دیلیمیزده، هله، آلینما (دخیل) کلمه لرده داها چوخ
مواعات ائدیلمه سی: باغچا (تورکیه ده *bağca*)، او حالدا (او حالده)،
قایدا (*kaide*)، آلما (*elma*) کیمی .

۹ - تورکیمیزده محاوره دیلینده اوزون مصوتلرین اصلی اولما یییپ
ادغام بولی ایله وجوده کلمه سی: صورا (صونرا) کیمی .

۱۰ - صامت لر

۱ - تورکیمیزده باشدا کی (ь) لرین اولما ماسی: ایل (ییل)، اییلان
(ییلان)، اولدوز (ییلدیز)، اورهک (یورهک)، اودماق (یوتماق) کیمی .

۲ - بعضا "ده" ترسینه اولاراق، بیزده (ی) ایله باشلایان کلمه لر، تورکیه
تورکجه سینده (ی) سیزدیر: بهر (ایهر) کیمی .

۳ - (ن/م) دن اول گلن (ب) لرین بیزده (م) تلفظ ائدیلمه سی: مین (بین)
۱۰۰۰ (مونا) بونا، مینمک (بینمک) کیمی .

۴ - دیلیمیزده (خ) مصوتی شین محافظه ائدیلمیش اولما سی: آخشام، اوخو -
ماق (تورکیه تورکجه سینده *окушак, ақсат*) وچوخ (*çok*) کیم

۵ - بیزده کلمه اورتاسیندا بعضی صامت لرین ایکیله شه سی: یئددی، سکییز
ساقال، ائشک کیمی .

۶ - کلمه باشیندا، بعضا "ده" اورتاسیندا، (ب، د، غ، ک) لرین (پ، ت، ق، گ)
تلفظ مسئله سی: بوزماق (تورکیه تورکجه سینده بوزماق) کیمی (گیبی)

قوچماق (*Kokmak*) ، آغیللی (*akilli*) ، دادلی (*tatlı*)
بیشیرمک (بیشیرمک) کیمی .

۷ - قنّه "ن" اسکی الفبا دا اوج نقطه لی (گ) ایله گؤستریلیردی (ادبی
دیلمیزده منسوخ اولموشدور) تورکیده ده عینا "بئله اولموشدور" .

۸ - کلمه باشلاریندا بعضا " ، اینجه مصوتلر اؤنونده (ت) لرین (ج) لرله یئر
دگیشمه سی : جور (تورکیه تورکجه سینده : تور) جن ("دک" گؤره نسه جن ،
گؤره نهدک ، گؤره نه قدر) . کیمی .

۹ - "تس" سینی ، روسجانی ، تاثیرله ، شمال دا بعضی کلمه لرده گؤرسه
نعه سی : تسیرک (سیوک) کیمی .

۱۰ - کلمه اورتالاریندا ایکی مصوت آراسیندا (*g*) سینی (*g*)
چئوریلمه سی (تورکیه تورکجه سینده ایسه بوس دوشر ، یازیلسا دا اؤخونما)
صوبوق کیمی ، بعضا "ده صواق ، یا خود صووق تلفظ اولونور (تورکیه تورکجه
سینده *Sagux*) .

۱۱ - بعضی کلمه لرده ، مصوتلر آراسی (ق) نین ، (و / ی) یه چئوریلمه سی ،
و اورتا تورکجه ده (طاقوق) ، بیزده و تورکیه ده ایسه طاووق / طوبوق اولما
سی کیمی .

۱۲ - بعضی کلمه لرده ، کلمه صونو (ک) لرین (ی / و) یه چئوریلمه سی : گسوک
گؤی کیمی .

۱۳ - کلمه آرالاریندا (غ - چ) (ا - ق) (چ - نین) عینا "ابقاسی : باغچا و بوقچا
کیمی . (*Bahçe , bahca*) یئرینه (

۱۴ - کلمه آخرلاریندا (غ) سینی اصلی کیمی اوخونما سی : باغ ، داغ ، یاغ
کیمی (استانبوللار "با ، دا ، یا" تلفظ اقدرلر) .

۱۵ - کلمه لرین صونلاریندا ب ، د ، ج کیمی جنگیلتیلی سله ، یاری جنگیلتیلی
حالا کلمه لرینه رغما " یازی دا اصلی کیمی یازیلما لاری : کتاب و حساب کیمی
(*Kitap , hesap*) دکیل .

۱۶ - کلمه آرالاریندا جنگیلتیلی - جنگیلتی سیز آسیمیلایون حادشه سی -
نین استثنالار داشیدیغی : اونان (اونونلا / اونلان) ، کیمین (کیمین له)
کیمین (جاننار (جانلار) ، آننا (آنلا) تلفظ اولدوغو حالدا (کی یازیلما
اصل شکیللری کیمی کلیرلر) " بؤلوشدورمه " و " ائتدیگی "

(*bölüşürme , ettiği*) دکیل (اولار .

۱۷ - بیزده (é) لرین (y) قایاغیندا (y) یه قایما "عوض اولما" سى
 دئمک / دئییه جک (diyecek یئرینه) ، یئمک / یئییه جک *yiyecek* یئرینه
 ۱۸ - بیزده بیرچوخ "مثناتهز" لرین واقع اولما سى: یار یاق (یا پراق) ،
 تور یاق (توپراق) ، آرواد / آروات (آورات / عورت) ، کیپر یک (کیر ییک)
 کیمی .

۱۹ - محاوره دیلینده بیرچوخ آسیمیلاسیون و دیسیمیلاسیونلارین وجودو:
 آلدات > آلات ، پاسلی > پاستی ، گئتمسین > گئتمسین ، گیمی / کیمی
 کیمی ، شاشماق چاشماق ، ضارار (ضرر) > ضارال
 ۲۰ - قیچاقچا دا اولدوغو کیمی بعضا " (لار / لر) ین (دار / در) اولما سى
 (محاوره ده ، یازی دا دگیل) : آتدار (آتار) ...
 ۲۱ - بیرچوق هجالارین محاوره ده (یازی دا دگیل) ادغامی: آیاغیم (محاوره
 ده : آیام) ، وئرسه نیز (وئرسوز) ، آلارام (آلام) ، کلهرم (کلهم) ، اللى اوج
 (الوش : *ellus*) ، گوتورگل (گوتگه) وسایره .

*** *** ***

ب - مورفولوژی (شکیل بیلگی)

- ۱ - (اغان / - گن) شکیلچیسى (پسوند) نین دیلیمیزده چوخ ایشلهک اولما -
 سى: گزه گن ، گئده گن ، قاچاغان ، آلاغان کیمی .
- ۲ - (چی) شکیلچیسى نین یازیچی ، آل - وئرجی (تاجر) ده کی معناسیندان
 باشقا (الی) معناسیله ده ایشله دیلمه سى: کندچی (کندلی) کیمی .
- ۳ - صیرا ماییلاریندا بعضی خصوصیت لرین وجودی مثلا "بیریمینجی" ،
 "بیرینجی" عوضینه اولدوغو کیمی .
- ۴ - ضمیرلرده خلق آغزیندا ، "اونلار" یئرینه "اولار" ، "چوخو" یئرینه "چو -
 خوسو" کیمی .
- ۵ - سؤال ضمیرلری دیلیمیزده "هانسى" و "هانسى کی" گلیر ، تورکیه تورکجه
 سینده "هانگی" و "هانگیسى" .
- ۶ - (کی) ضمیر شکیلچیسى نین آهنگ قانونونا دیلیمیزده تابع اولما سى:
 "نین کی" ، "اونونکو" کیمی .
 (تورکیه تورکجه سینده بونا بنزهر "دون" - "دونن" - "دونکسو"
 - "دونن کی" - واردیر) .
- ۷ - ملکیت ضمیرلریندن (ی) نین بعضی یئرلرده دوشمه سى: آتاسین
 ("آتاسینی" یئرینه) ، آتامین ائوین بیخدی (اؤیینی بیخدی) ، قولاغیم
 باغلارام (قولاغیمی باغلارام) .

۱۴- اسم تصریفینده (-ین) شکلچیسینین ، محاورهده چوخ زمان (-ون) شکلینده اولماسی: اقوون، اقوینون (اقوین، اقوی نین) .
 ۱۵- "کیمی" نین هم "قدر" وهم "مثلی" معناسینا ایشله دیلمه سی: سحره - کیمی، بونون کیمی. ("قدر" معناسینا گلن "کیمی" دن باشقا "دک"، "تن / جن" ده ایشله دیلیر: ایندی یه دک، ایندی یه جن، تورکیه تورکجه سینده "ایندی" یئرینه "شیمدی"، اوچون "یئرینه" ایچین "، "هارا" یئرینه "نره" و "هارا یا" یئرینه "نره یه"، هاجان "یئرینه" نه وقت، نه زمان ایشله دیلیر.

۱۵- فعللرین تصریفینده :

الف- بیرینجی وایکینجی شخص شکلچیلری: (-ام / -م) و (-ان / -ن) شکلینده دیر "آلیرام" (تورکیه تورکجه سینده: آلیوروم)، "گلهرم" کیمی بیرینجی جمع شخصه ادبی دیلده (-ایز) ایله وهمده محاورهده اولدوغو کیمی (-یک) ایله، گلیریک، آلیریق (تورکمنجهده کوکلن لهجه سینده ایسه "گل یل"، "آلیاق")، وایکینجی شخص ایچون محاورهده (-سیر / سوز): گلهرسوز (تورکیه تورکجه سی: گلیرسینیز) قالیرسیر (قالیرسینیز) ادبی دیلده (-سینیز) ایشله دیلیر. اوچونجی شخص شکلچیس (-ر) محاورهده دوشر: آلیر (آلی)، ادبی دیلده (-ر) دوشمز. بئله جه "خیر" نین صونوندا دا (-م) گلهر: آتایام (تورکیه تورکجه سینده: آتاییم)، من گۆزه لم (-ن گۆزه لیم) کیمی .

ب- بیر- بیریندن آنجاق مصوتده فرقلی اولان ایکی جور مضارع واردیر: (-یر / -ور) شکلچیلی "ایندگی" افاده ائدن .
 مضارع: گلیرم، قالیرام، آلیر، اولور کیمی، بوشکیلچی اسکی عثمانی- تاجیکادا (yir / -yir) وایندیکی تورکیه تورکجه سینده (yir / -yir) دور، بوفعللر منفی شکللری ده محاورهده بئله دیر: گلیمیرم، قالمیرام و ادبی دیلده ایسه: گلمه بیرم، قالما بیرام دیر .

ایکینجی شکیل ایسه (-ر / -ار) شکلچیس ایله دوزه لیر، بوکتنیش مضارع زمانی دیر: گلهرم، قالارام، آلا، اولار (تورکیه تورکجه سینده: گلیریم، قالیریم، آلیریم، اولور). منفی لری: گلهرم، قالمارام، فعل کۆک لری مصوته ختم اولدوغوندا تصریف شکلی (تورکیه تورکجه سینده یاخینلاشا راق) بئله اولار: دارا بیرام، دینله بیرم، اوخویورام .

بونلارین معاوردهده کی شکیللری ده بئله دیر:

داریرام، دینلیرم، اوخورام....

ج - بیزیم دیلده مستقبلی گئیش مزارعده افاده ائتمک اولار بگله -
رم، قالارام... ویا خود گله جگم، قالاجام... ماضینی بیان ائله یین "گلدی -
بیر" معاوردهده "گلدیز" اولار.

ماضینی، حال ایچون ده ایشله درلر: من گئتدیم ("من گئتدیرم" یئرینه)
گئنه مستقبلی افاده ایچون (-اسی) شکیلچیسیندن ده فایدا لئماق اولار:
گئده سیم، باشلایاسیم، کیم. (اسکی عثمانلیجا دا: "ساواش ائیله یه سی
بیر" یعنی ساواش ائدیله جک یئر). (-یب) اکثرا "(-میش) یئرینهده
کچر: "احمد گلیب منی گورمه ییب" یا خود "احمد گلش منی گورمه -
میش"، (اسکی عثمانلیجا دا: "اوبان/-اوبن" یا خوبان، گوروبن).
انسانی وجهلر: ادبی - یازی دیلینده، گله ییم، باخالیم شکیللری موجود
ایسه ده، "گله م"، "یاخام" صورتلری ایشله دیلیر. شرطی وجهده منفی شکیللر -
ین (ز) لری دانیشما دیلینده تلفظ اولماز: آلماسام (آلماسام)، شرط
شکیلچسی "سه" خلق دیلینده بعضا "تکرار اولار: گدرسم سه... کیمی.
سوال ایچون بعضا "(-می) شکیلچسی ایشله دیلمز، ونون عوضینه
سونجا اوزادیلار و سین طونو یوکسه لر: گئده رسن می؟ گئده رسن؟
(تورکیه تورکجه سینده: گئده رمی سین؟)

ج - کلمه خزینسه سی (ووکابوله ر)

اکثریت له کلمه لرین معناسی بیر اولماق لا برابر، دیلیمیزده بعضی
سؤزلرین - همده لاپ چوخ ایشله دیلنلردن بیر یاراسی نین - تورکیه تورکجه
سینده معناسی فرقلی دیر. بونلاردان بیرنجه مثال وئریریک: تورکیه
تورکجه سینده کی معنالار پارانته زلرده ایکینجی اولراق یازیلی دیر:
چول (اثوین خارجی - بیابان)، صاباح (بیرگون صونرا - سحرچاغی)
اغرته (اغرکن، تئز - صونرا)، صاخلاماق (ووردورماق - گیزلتمک)،
دوشمک (انسمک - ییخیلماق)، دانیشماق (سؤز دئتمک و جواب ائشیتمک -
مشورت ائتمک، مصلحت ائتمک)، قورتارماق (بیتمک - نجات وئرمک)، دول -
نماق (یاشاماق، گئچیمک - بیرشئی پین اطرافیندا گزمک)، قاییرماق
(میدانا گئیرمک، اولماسینی صاخلاماق - همت ائتمک، تبعیض، بیریمی -
نین الیندن توتماق)، آیقلا نماق (پامال اولماق - عصیان ائتمک) کیمی.

لهجه فرقى اولاراق دا " تائيش " يثريته تورکيه تورکجه سينده " تائيش " دئيرلر، هابئله دير : چتينلىک چکمک (تورکيه تورکجه سينده : زورلوق چکمک) ايشيق اوطاق (آيدينلىق اودا)، هاميسى (هپيسى)، اوزگه (باشقا)، قونوم قونشو (قونو قوشو)، بيرنجه آدم (بیرجوق آدم)، ياغيش ياغماساق (ياغمور ياغماساق)، لاپ اوزو (تام کنديسى)، آل وئرجى (تاجر، تجار)، عربجه کلمه لردن ده مثلاً " *meselen* (مثلاً) *mezela*) حصه (قسم) و بونون کیمی، وگئنه : پاييز (گوز *güz* يا خود صون بهار) قايخارماق (گئري چئويرمک)، بولاق (پينار)، تاپماق (بولماق)، دوشن کي (دونکو)، فارسجا نين تائيرى ايله ده بيزده " آسان " دئيلير تورکيه ده - ايسه (قولاى)، شنبه (جمعه اثرته سي) و شمال داروسجا تائيريله ده بيز يارا کلمه لر رايچ اولموشدور، تورکيه تورکجه سينده اولمايان معين موعولجا کلمه لر بيزيم ديلده واردير : نؤکر، کوره کن، دارغا، جيدا (نيزه، ميزراق) .

تورکولوق " ديلچار " دان ، اختصاراً " نقل ائتمکده اولدوغوموز حصه لره بورا داصون وئيريرک، لکن، بيرنکته نى خاطر لاتماق دا فايده وار : بورا دا دقتيميزي، خصوصيله ديليميزين و تورکيه تورکجه سينين داها چوخ فرق لره يته متمرکز ائله دیک، مشترک جهتلر حسابا کلمه يه چک حده چوخدور بونا گوره بير آز سعي ايله، ويا خود مختصر تعديل لرله، هم تورکمنجه و هم ده تورکيه تورکجه سينده يارا ديلميش اثرلردن فايده لانما ميز ممکندير، بيزيم بويولدا کي راستلايا جا غيميز چتينلىک لرديل آيريليغي ندان داها چوخ، الفبا فرق لريندن آسيلي دير، هله ، ادبي ياري ديل لر ينده بويلا غينلىق داها چوخ اوزونو گؤسته رير، صون زمانلاردا، ديلي آريتماق - تميزله مک حرکت لره يئني و غوزجا دان چيخان بوگوزهل و قوتلي اوچ شاخه نين (بيزيم ديليميز، تورکيه تورکجه سي و تورکمنجه نين) ان يئني انکشاف مرحله لر يني تشکيل ائده - ير، بونا زه ليک لري علاقه ايله تعقيب ائتمه لي يک، زيرا بو حرکت لرين مثبت و منفى طرف لريني داها دريندن آنلاما ميز، و بو تجربه لردن آلا بيله ب جگيميز درس لر، بلکه اوز ديليميزين مسئله لر يني ده صا غلام و دورگون حل ائتمه مي زده فايده لي اولار .

آذربایجان ادبیات تاریخچه بیر باخیش

۱۹

یازان: دکتر جواد هیئت

محمد راحیم (۱۹۰۷) - محمد راحیم لیریک شعرلری و منظومه لریله
تاتینمیش گؤرکملی شاعرلریمیزدندیر. او معاصر هیات، ساواش آداملارینی
و خلق لردوستلوغونو ترنم ائدهن شعرلریله آذری ادبیاتینی زنگین لشدیر
میشدیر.

محمد راحیم عباس اوغلو حسین اوف ۱۹۰۷ ده باکی دا آنا دان اولموشدور.
ایلک تحصیلینی روس - تاتار مکتبینه آلمیش، اورتا تحصیلینی تاماملا
دقدان صونرا اونیورسیتیه گیرمیش و ۱۹۳۲ ده مازون اولموشدور.
راحیم بیرنجه ایل معلملیک ائتمیش و اوزون مدت مطبوعات و ادبیات
ساحه سینده چالیشمیشدیر. شعریا زماغا داها اورتا مکتبه باشلامیش و
۱۹۳۶ دا "گوردوم" آدلی شعر "گنج ایشی" غزئتینده نشر ائدیلمیشدیر
سوسیالیست انقلابی نین (اکتبر) ایل دؤنومونه حصر ائدیلن بوشعر "قیزیل
گنج قلمر" و باشقا روزنامه و مجله لرده ده چاپ اولموشدور.
۱۹۳۵ ده شاعرین ایلک شعرلر مجموعه سی اولان "آرزولار" و صونرا
دا آشاغیداکی کتابلاری نشر ائدیلمیشدیر، "ایکینجی کتاب (۱۹۳۳)، "یار -
تیزانین تفنگی" (۱۹۳۷)، "نوبار" (۱۹۳۹)، "وطن سفوگیسی" (۱۹۴۲)، "خزرسو
لاریندا" (۱۹۴۸)، "شفوگی" (۱۹۵۴)، "شجیلیمیش اثرلری" (ایکی جلدده ۵۷-
۱۹۵۵)، "آرزولار گول آچاندا" (۱۹۶۵)، "دایا غیم" (۱۹۷۱) و سایره. او بو
کتابلاردا لیریک شعرلریندن باشقا منظومه لری (پوئمالاری): "اؤلمه زهرما"
"لنینگراد گویلرینده"، "سایات نووا"، "ناتوان خانم" و ترجمه لری درج
ائدیلمیشدیر.

ایکینجی دنیا محاربه سینده راحیمین لیریکا سینداکی وطنپرورلیک
موتیولری داها دا قوتلندی و قلمی سونگو (سرنیزه) یه چئوریلدی.
۱۹۴۳ ده شوروی اوردوسو ایله ایران آذربایجانینا گلیت صیرا شعرلر
ینده جوبی آذربایجان خلقی نین آزادلیق اوغروندا مبارزه سینی عکس
ائتدیرمیشدیر.

محاربه ایللرینده بسته کار ق، قارایوقلار ج، حاجی یوفون یاراتد-
یغی "وطن" اویراسینین متنینی یازدی. وطن محاربه سی موضوعونا حصر
اقتدیگی "لنینگراد گویلرینده" منظومه سی ۱۹۴۸ ده دولت مکافاتینا
لایق گورولدی.

م. راحیمین یارادیجیلیقیندا ترجمه لری ده، بویوک یغرشوتور. او-
نون روس کلاسیک لری، پوشکین، لرمونتوف، نیکراسوف و باشقا سوویت شاعر
لریندن ترجمه لری آذری خلقینی سوویت روسیه خلق لری شعرینین نمونه-
لریله تانیش ائتمیشدیر.

م. راحیم، ارمنی شعرینین گورکملی نماینده لری اولان هر وانسیس
شومانیانندان و آوشتیک اسحاقیانندان، مشهور گرجی شاعری شوتاروشیان-
نولیدین، بویوک آذربیک شاعری علیشیرنوائی دن، آلمان شاعری شیللر
و باشقالاریندان دا ترجمه لر ائتمیشدیر.

محمدراحیمه ادبی خدمت لرینه گوره امکدار اینجه صنعت خادمی و خلق
شاعری فخری آدلاری وئريلمیش، لنینین و اتحاد شوروینین باشقا نشان
و مدال لاریله تلیف ائدیلمیشدیر.

لیریک شعرلری، راحیمین شعرلرینین اساس موضوعونومعا صریحات شو-
روی آداملارینین قوروجولوق ایملری، وطنپرورلیگی، سئوینجی و موفقیتلری
سکیل ائدیر. لیریک شعرلرینده حیاتدان آلدیغی تاثیراتی، سئوینجی و
فرحی افاده ائدیر. اونون لیریک قهرمانی چوخ حساس، اینجه ذوق صاحبی
بیر وطنداش دیر و اجتماعی حیاتین حادثه لری اونا دریندن تاثیر ائدیر.
"قهریم"، "شاعرین اولومو" و "نهمین اولدوزلاری" کیمی شعرلرینده
حیات و اولوم حقیقیندا، انسانی و وطن خدمتی و وطنداشلیق سورجوباره سینده
دوشونور. اونون لیریک قهرمانی اوزونو وطن اولادی، خلقین اوغل و حساب
ايدیر و دنیا دا یاخشی بیرایز قویوب گئتمک آرزوسيله یا شاییر "شاعرین
اولومو" شعرینده بئله دئیر:

اوله رکن دنیا دا بیرایز قویانا

اثللر یاخشی دئیر، اولوم ایتیم یوخ.

نه یاس توت او زامان نه ده آغلا چوخ...

راحیمین شعرالهامی باره سینده صمد وورغون بئله یازمیش: اونون
شعرالهامینین ابدی منبعی حیات دیر، خلقیمیزین حیاتی، آذربایجان تور-
پاغینین گوزهل و رنگارنگ طبیعتی دیر.

را حیمین شعرلرینده دنیا حادثه لرینین، خلقلرین آزادلیق اوغروندا
آپاردیغی مبارزه نین تصویر و ترنمی ده مهم یثرتوتور. "بئددی زنجی"،
هندی قارداشیمما" و "ناظم حکمت آزاد دیرمی" کیمی شعرلرینده خلق
لرین امپریالیزمه نفرتینین و مستعمره صایدیغی اولکهلرده باشلان
آزادلیق حرکاتینین آقیشلاییر.

"ایشیق" شعرینده شوروی اولکهمی نین بشریت ایچون آزادلیق و سعادت
سمبولو اولماسینین بدیعی شکیلده افاده ائتمیشدیر.
ایچوطن محاربه سینده یازدیغی "پارتیزانین تفنگی" شعرینده بئله یازیر
دولدوروب دورورام قاتارلارینین
شانلی آزادلیغین ایلک باهارینین
بیرگون بدتیتله سؤزه رسه دشمن
من سنی گینه ده آلیب دیواردان
بیرداها گیرهرم امتحانلارا...

ایکینجی دنیا حربی باشلایاندا* ادبیاتین شعرین اساس وظیفه سی
وطنداشلارین وطن محبتی دویغوسونو قوتله ندیرمک، دویوشچیلری غلبه یه
ایناندیرماق و اولاردا دشمنه قارشى نفرت و غضب حسینى آرتیرماق
اولموشدی. م. راحیم بووظیفه نین عهدہ سیندن باشاریله گلدی. محاربه
دن قناباخ شاعرین شعرلرینده فرحلی موتیولر دوشوندوروجو و سفریرا ائد
یحی موتیولرله عوض ائدیلدی و دشمنه نفرت و غضب اونون اساس موتیولر
بندن اولدو. "مقدس کدر"، "ناتاشانین اولومو"، "اونودون قوجاقلادی"
"تک مزار" شعرلرینده شوروی آداملاری نین قهرمانلیغی، معنوی عالمی
و کدری تاثیرلی بیر شکیلده تصویر ائدیلمیشدیر. مقدس کدر شعرینده شاعر
شوروی دویوشچوسونون احوال روحیه سینین رثال و تاثیرلی افاده ائتمیشدیر.

دهشتلی بیر انتقام آلدیراجاق بو کدر،

اونو داغ تک هجوم قالدیراجاق بو کدر.

او، اووجوندا صیخیر، باخ، غضدن یاراغی (سلاحی)،

آز قالیرکی جاتلا سین تفنگی نین قونداغی.

توخونمایین سیز اونا تسلی لر هدر دیر،

وطن دردی، ائل غمی ان مقدس کدر دیر!

م. راحیمین محاربه ایللرینده یازدیغی شعرلرده ایکینجی موتیو

خلق لرین بین الملل بیرلیگی دیر. "قدرت نغمه سی" شعرینده شوروی خلق

لری نماینده لرینی بیر-بیر دانیشدیریر، هر جمهوریت اؤز وار قوشیله

ظلمه ودهشته مون قویماغا سوز وهریر.

آذربایجان سۆیله دی: "دریا جا نفتیمیز وار،
منه ال آتالارین قودوز (هار) بئینی داغیلار!"
اوزبک دئدی: "سوزلریم دنیا بیلیرکی، حق دیر،
یا مېوقومدان فاشیزمه کفن توخونا جا قدیر!"

ایراندا گلدیگی زامان ایران آذربایجان زحمتکش لرینین حیاتیندا
بیر میرا شعرلری یازدی. "خالجی قیز"، "شاطیر"، "آیران ساتان" کیمی
شعرلرینده زحمتکش لرین آغیر حیاتی، حقوق سیزلوغو و استعمار ائدیلمه
سینی تصویر ائتمیش دیر.

راحیمین اجتماعی موضوعدا یازیلیمیش رباعیلری ده جالب دیر. یو
رباعیلرده حیاتدان و اجتماعی قورولوشدان آلدیغی سئوینجی ترنم ائدیر.
گۆزه للیک، سعادت و ترقینتی ترنم ائدن شاعر نقصانلاری دا گؤزون
قاجیر میر:

روحوم صیفیشماییر اصلا" دارلیغا من آزاد گلمیشم گئیش وارلیغا
شعریمین سونگوسو سانجیلا جا قدیر حیلە یه، فتنه یه، ریا کارلیغا
منظومه لری - راحیم اساسا "لیریک شاعر اولسا دا، گئیش ائپیک لو
هالریا راتماغا قابلدیر. اونون "اؤلمه ز قهرمان"، "لنینگراد کویلرینده"
"سایات نووا" و "ناتوان" کیمی منظومه لری صنعتکارلیق نمونه لریدیر.
راحیمین پوئمالاریندا دا لیریکا قوتلی دیر. شاعر حادثه لری سئیرچی
ائپیک طرزده، اویزکتیو تصویر ائتمکله یاناشی اونلارا شخصی مناسبتی
ئی بلا واسطه و آچیق بیر شکilde بیلدیریر. یوشا گۆره ده اونون منظومه
هلری لیریک - ائپیک کارکترده دیر.

شاعربین بعضی منظومه لری شفا هی خلق ادبیاتی نین، ناغیل و افسانه -
لرین تاثیر آلتیندا یازیلیمیش دیر. "قیرخ قیز" و "آرزو قیز" پوئمالار
ریندا گئچمیشده خلق کوتله لرینین ظلمه، حق سیزلیغا اعتراضینی، گله جک
آزاد حیات حقینده کی آرزولارینی افسانه وی و ناغیل واری بیر طرزده
تصویر ائتمیش دیر.

راحیمین منظومه لرینین اساس موضوعونو آزادلیق، عدالت و خوشبخت -
لیک اوغروندا مبارزه تشکیل ائدیر. یواثرلیرین باش قهرمانلاری خلق
ایشی اوغروندا چالیشان آداملاردیر. "اؤلمه ز قهرمان" اثرینده س. م.
کیروون بدیع صورتینی یاراتمیش و اونون آذربایجاندا چالیندیغی
زامان خدمت لرینی تصویر ائتمیش دیر.

تاریخی موضوعلاردا " خاقانی " نمایشنامه سین (۱۹۵۵)، "سایات نووا"
(۱۹۵۶) و "ناتوان" (۱۹۶۴) منظومه لرینی یازمیشدیر.

سایات - نووا اون سکیزنجی عصرین مشهور ارمنی خلق شاعری دیر.
اونون حیاتی چوخ فاجعه لی کئچمیشدیر. ارمنی، تورکی و گورجی دیل لرینده
شعر یازان شاعر بیر مدت تفلیس ساراییندا یا شادیقدان صونرا سارایدا
قاجیر و خلق ایچینه گلیر و عاشیقلیق ائدیر. بیر مدت صونرا کلیسایه
گئدیپ عبادتله مشغول اولور و بئله دئییر:

نه ایچون یوخسولون قارادیر بختی
نه دن وجدانلیلار جکیلیر دارا
اوجادیر نه قدر حیله نین تختی
نه دئیم ، نه دئیم من بو روزگارا
علاجیم قالما ییب، چاره یوخ داهایا
اوزاقلاشماق ایچون قانلی دنیا دان
گئدیپ قایانارام عبادت گاهایا .

آغا محمدخان قوشونلاری تفلیسه هجوم ائدنده خلق بو شاعری کؤمگه
چاغیریر. شاعر خلق مصیبتینه دؤزه بیلیمیر، کمانیننی گؤتوروب خلقی
مبارزه یه چاغیریر. شاهین عسگرلری شاعری اولدوروب کمانیننی سوسدورما -
غا (ساکت ائتمگه) جالیشیرلار. لکن اونون کمانینن سسی کسيلمیر چونکی
بو سس خلقین واولکهنین سسی ایدی :

بیلسین ، دئییر ، آزعین دشمنیم
بو دنیا اون سیزدا بورانلی قیشدیر .
چوخ هده (تهدید) لر گؤروب اینجه کمانیم
لکن بیرجه دفعه او سوسما میشدیر .
جلاد ظن ائله مه اورهک داغلایان
قوجا سازاندانین اوز فغانی دیر
یوخ ، یوخ کمان دگیل بئله آغلایان
دردلی بیر اولکه نین ترجمانی دیر .

سایات نووا منظومه سی راحیمین ان موفقیتلی اثرلریندندیر .
" ناتوان " منظومه سینده ناتوان خانم یال نیز شاعره کیمی یوخ، اوزدور -
نون شرقی پرور و خیر خواه آدمی کیمی ترسیم ائدیلمیشدیر .
محمدراحیم شهریارا شعر شکلینده ایکی مکتوب یازمیش دیر نمونه
ایچون بیرینجی مکتوبدان بیرنجه بند درج ائدیریک :

گینه جوشدی طبعیم منه ساز و فرین
آیا فی آلتینا شهریاریمین

قیلا یو خدور ایشیم منه یاز و فرین
سالمق ایچون قالی بیای اندار و فرین

ازل مایا سی دیر سودا خلقتین
ایقیرمه امیدین ای انسان اوغلو

عشقدیر چراغی ابدیتین
وصال دیر آخری هجرین ، فرقتین

عدالت دنیا دا گرهک وارا ولسون
ایسته رم شرفلی بیر مجلس قورام

حکمی هر طرفده برقرار اولسون
سفره مین باشیندا شهریار اولسون

من گینه آرا زین قیراغیندا یام
بویاندا ، اویاندا اولسام نه فرقی

عزیز قاردا سیمین سوراغیندا یام
من کی اغوز آنامین قوجاغیندا یام

قیش کؤچوب گئندنده ایلک باهار گلر
دار یخما ای کؤنول ، وقت اولور البت

پاییز یاغیشین دالی قار گلر
دوغما باکی سینا شهریار گلر

استاد شهریار را حیمین مکتوبونا
اونون ایکی بندینی درج ائدیریک :

آغ گؤیرچین آغ قانادین آچارسان
اولدوز لانیب باکی دئییب قاچارسان

دام دیواردان بیر قوزانیب اوچارسان
او پوشلری را حیم بیگه سپهرسن

قارداشیمین یال دوداغین اویرسن
دشینه قارداش مکتوب گلدی یئتشدی

آتیشدی قاجا یارالاریم بیتیشدی
قارا بختین گینه وزو آغ اولسون

یاردا بیزدن یاد ائله یب ساغ اولسون
ایکینجی مکتوبو شهریاردان آلدیغی جوابدان صورایا زمیش یکنجی

مکتوبدا را حیم حسرتله بئله دئیر :
دشمه بیرم منه سیز باغ گونده رین

تیریزدن بویانا گلن تاپیلسا
منه بیرجه اووج تورپاق گونده رین

صنعتی آنلایان بیلیر من کیمم
خور ساحلینده گلدیم دنیا یا

را حیم خاقانی شیروانی دن گوزهل ترجمه لریا زمیش ، بورادا "ایوان
مدائن" (قصیده سنین ترجمه سینی "مدائن خرابه لری منظومه سی"

درج ائدیریک :
عبرتله باغ ای کؤنلوم بو عالمه گل بیر آن

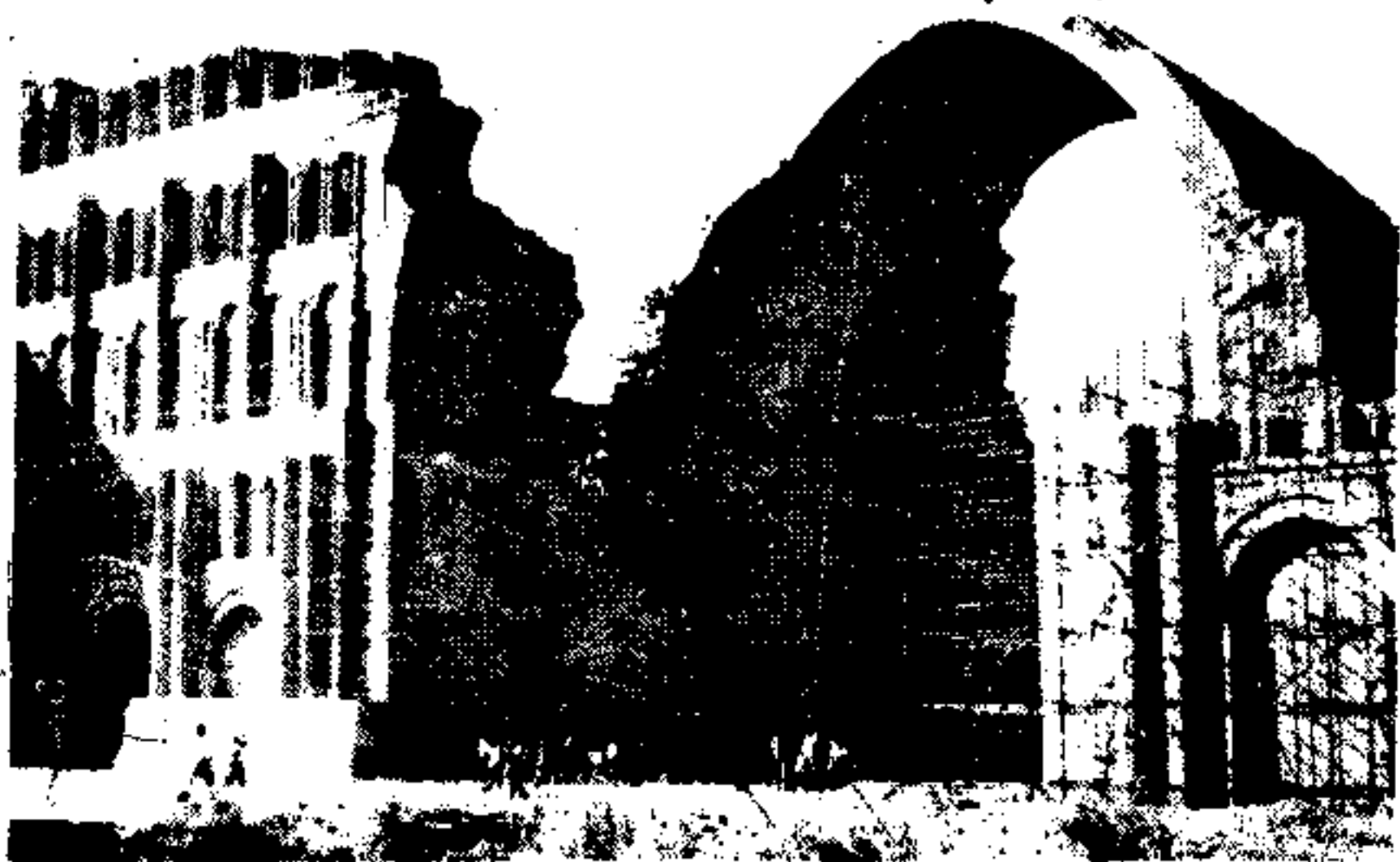
ایوان مدائینی آیینه ، عبرتسان
دله یله گذر ائپله بیر دفعه مدایینه

بیر دجه ده سن گوزدن تورپاغینا توک نالان

باغ دجله تۆكرگۆزدن يوزدجله قدر قان - ياش
 گۆز ياشى دگيل آتش سوزمكده ياناغيسىندان
 باغ دجله كۆپوك له نيميش هر دالغا دوداغيندا
 بىر ائيله اوچوقدوركى، دوغموش كۆنول آهيندان
 گۆردجله نين حسرتدن باغرى نئجه يانميشدور
 سؤيله اتشيدىب سن مى؟ سو اوددا اولاپريان
 دريايه، وئيرير دجله ايللرله توكه نمه ز پاى
 سن دجله يه پاى وئر گۆزدن تۆكره رك آل قان
 توپسا دوداغيندان آه، قلىبندن آلوهرگاه
 تن - يارى دونار دجله تن - يارى چاپاروولكان
 زنجيره دوشن دجله زنجير كيمى قيوريلميش
 ايوان مدائينى گۆرجك يئرايله يكسان
 گۆز ياشلارى ديل آچسين ايوانا خطاب ائتسين
 بىر كلمه جواب آلسين عاقلين سوراغى اوندان
 باشلار اؤيوده، هر آن ديش - ديش ديوارى قصرين
 صانكى ديل آچيب سؤيله ر تاريخينى هر دندان
 بايقوشلارين آهيندان باش آغريمىز آرتار هئى
 گۆز ياشى گلابيله ائت، درديميزه سومان
 هر بولبولى بىر بايقوش، هر نغمه نى بىر نوحه
 ايزلر بوجهان ايچره، اولما بونا، گل حيران
 بىز عدل سراپى كن، ظلم ايله خراب اولدوق
 ظالم لار اولان قصره، گۆر نئيله يه چك دوران
 صارسيتدى كيم افلاكه قالخان بئله ايوانى
 ائتميش مى خدا حكى؟ يا چرخ فلک ويران
 آغلار گهورومه گولدون موردون بو نه ماتمدير
 چوخ گولمه لى دير، بوردا، هر آغلامايان انسان
 نه زالى مدايينين، كوفه قارىسيندان كم
 نه حجره سى تنديردن، ناقص توتولار بىر آن
 كوفه يله مدايينى، معناده، برابر توت
 تندير قالا، قلىبنله، گۆزدن طلب ائت، طوفان

بىر وقت بو ايوانىن ، آستانه سىنى اوزلر ،
 سالدیقلارى ، نقش ايله ، ائتميشدى نگارستان
 بوزدا ، توكر اولموشدور ، بايل شاهى ، ايللرجه
 ، بوقصره غلام اولموش ، بىر وقت شه تركستان
 ائتميش بورادان ، بىرگون ، شىر فلکه حملسه
 جرئتله ، او اصلان كى ، يونموشلار ، اونوداشدان
 ظن ائيله ، او ايامدور ، فکرا ئيله ، نظر سال گور ،
 درگاهدر همان درگاه ، ميداندر ، همان ميدان
 سؤيله ، آياغىن برکه باس گور ياشىنى توكر راحت
 بىز تورپاق اولوب گشتدیک سن ده دىرى تورپاق
 آتدان يئره ان اوز سورت ، تورپاغىنا سغىرا ئيله
 فیل پنجه سى آلتىندا ، شاه مات اولوب نعمان
 يوخ فیللرى ، نعمان تگ ، تورپاغا سالان شاهلار
 فیل كىمى گفچه - گوندوز اوللارى ازهر دوران
 تقدیره باخىن ، بىر وقت ، فیل ماجز ائدن شاهلار
 شاه ماتدا ، قاليدىر مات ، بىر فیل كىمى سرگردان
 نوشىروانىن قانىن ، هومز قافاسىندا باخ
 ائچمىش بىله مست اولموش تورپاق دقدىگىن عطشان
 تاجىندا اونون بىر وقت ، واردىسا ، نصيحت لىر ،
 مین لرجه ، نصيحت وار ، بىنینه بوگون پنهان
 كسرا ايله تارنجى ، پرويزيله ترخونو ،
 چوخدان اونودولموشلار ، تورپاقلا اولوب يگسان
 دوزدوردو ، قىزىل ترخون ، اوز سفره سینه پرويز
 سفره بزه نىب ، اولدو زر - سبزه لى بىر بوستان
 پرويز ، بوخا چىخمىشدىر ، اوندان داها سوز آچما
 گئت " كم تركوا " سؤيله زردن تره يوخ الان
 صوردون هارا گئتمىشلر ، ايندى اوبغىوك شاهلار
 بىر حمله دىر تورپاق ، چوخ اودموش او شاه خاقان
 چوخ گفچ دوغاجاق ، تورپاق قايدا بىله دىر اصلا
 تئز نطفه توتان كسلر ، دوغماز او قدر آسمان
 قران آيه سى دىر : نه قدر بو دنيا يه گليب گئدىلر .

مۇۋو يىتىرن ، مئى دىر شىرىنپىن اورەك قانى
 پروپىز جىدىندىر ، اول كوپكى ، قوپار دىقان
 اودموش نەقدر بىلسن ظالملىرى بورتورپاق
 لىكن يىئنه ، دويماز بو آج - گوز آدام اودماقدان
 گورپە قانىنى سورتر رخسارىنا ، انلىك تك
 بو دوشو قارا كفتار ، آق قاشلى بو بىايما
 "خاقانى" بو درگاهدان سن دايم "عبرت آل
 تا آلقا ايچون عبرت گلسن قاپينا خاقان
 اومسا دا بوگون درويش ، شاهلار قاپيسىندان پاى
 درويشدا اومار بىر گون روزى ، بونو بىل سلطان
 عادت بىلە دىر ، مەكە تحفە وئره ر هر شەهرە
 سن تحفە مدايىن دن آل ، قوى بزنە شىروان
 هر كس آپارار تسىيح چون "حمزە" گىلىندىن دىر
 تسىيح آل ، او يىردىن كى ، تورپا غە دۇنوب سلما
 عبرتله بو دريايه باخ ، دادلى سويوندا انچ
 اولماز كىچە سن عطشان ، بوشط كنارىندان
 كىم گلە سغردىن بىل ، بىر تحفە وئره ر دوستا
 قوى ارمفانين اولسون هر دوستونا بودستان
 ياخ ، گوز ، كى ، بوشعر ايچرە نە سحر ياراتمىش دىر
 عيسى كىمى بىر سرسم ، ديوانە ، حكمتىندان

عبرتله باخ ، اى گۇلوم ، بو عالە گل بىر آن ،
 اينوان مەدالىنى آلىنە عبرت سان !

مهدی حسین (۱۹۶۵ - ۱۹۵۹) - مهدی حسین آذربایجان ادبیات تار
یخینده گورکملی نایر، نمایشنامه نویس، حکایه ورومان یازان و معاصر
ادبی ناقلیت لری تبلیغ ائدن قوتلی پوبلیسیست کیمی تانیلمیشدیر. او
۱۹۵۹ دا قازاخ محالینین شیخی کندینده آنادان اولموش یاباسی علی
معلم و معارف کمیسری اولموشدور. ایلک تحصیلینی کندمکتبینده آلمیش
صنوبراکی داتکنیکوم تحصیلینی تاماملامیشدیر.

مهدی حسین کیچیک یاشدان کومسومول تشکیلاتینا گیرمیش و تفلیسده
چپخان "یعنی فکر" غزئتینده مقاله لری یازمیشدیر ۱۹۲۷ ده ایلک حکایه
سی "قویون قیرخینی" آدیله نشر ائدیلدی و ۱۹۳۵ دا حکایه لردن عبارت ایکی
مجموعه سی چاپدان چیخدی (خاور و باهار صولاری) مهدی حسین ۱۹۳۵ - ۱۹۲۶
ایللرینده تاریخ فاکولته سینده اوخوموش و مآذون اولدوقدان صونرا
آذربایجان پرولتار یازیچیلاری جمعیتینه مسئول کاتب سئچیلیمیشدیر.
۱۹۳۵ دا اونون بیر سیرا حکایه لری و "ادبی دویوشلر" آدلی تنقیدی مقاله
لر مجموعه سی و "داشقیق" رومانینی نشر ائدیلدی. صونرا مهدی حسین مسکو وایا
گئدیپ دولت سینما توگرافی مؤسسه سینین سناریو فاکولته سینده داخل اولد
و بو حادثه اونون نمایشنامه یازماق هوسینی آرتیردی. اول "شهرت" آدلی
پیتسینی یازدی صونرا دا "نظامی" درامی اوزهرینده ایشله مگه یاشلادی.

ایکینجی دنیا ساواشیندا آللولو اجتماعی مقاله لر، جبهه و آرغا حیات
تینی و خلق لرین سا رسیلماز (تزلزل نا پذیر) دوستلوغو نووعکس ائتدیرن
حکایه، پوئست و پیتسلری یازدی.

"وطن چیچک لری" آدلی حکایه لر کتابی، "فریاد" پوئستی محاربه
دؤور و احوال روحیه سینین بدیعی افاده سیدیر. الیاس آفندیوف لایرلیگده
یازدیغی "انتظار" درامی محاربه موضوعوندا ایلک موفقیتلی نمایشنامه
لردن بیریدیر. ادیب آذربایجانین اوزاق ویاغین گئچمیشینین قهرمانلار
رینی، آزادلیق اوغروندا مبارزه نی قلمه آلاراق گورکملی تاریخی شخصیت
لرین سیمالارینی ترسیم ائدیروا و خوجو و تاماشاچیلری اجدادیمیزین شهرت
تيله روحلاندیریردی. ۱۹۴۲ ده تاماملادیغی "نظامی" و بیر ایل صونرا

یازدیغی "جوانشیر" نمایشنامه لری ادبیاتیمیزین قیمتلی اثرلریندندیر.
دنیا ساواشیندا صونراکی ایللر مهدی حسین ین ان وثری
(محصولدار) دؤورو اولموشدور. او، رومان یازماغا خصوصی مثیل گؤستر

میش و معاصر فعله حیاتیخدا ن یازدیغی اثرلریله بوئون شوروی اؤلکه لری مقیاسیندا شهرت قازانمیشدیر. "آبشرون" رومانى دولت مکافاتینا (جا - یزه) لایق گورولور و مختلف دیللره ترجمه اولونوب گئیش یا ییلیر. صو - تراهمین موضوعدا "قارداشلار" رومانینی یازیر (۱۹۵۷). صونرا فعله لرین سوویت رژیمیندن اولکی حیات و مبارزه سیله ماراقلانیر و نهایت ایکی حصه دن عبارت "سحر" رومانینی یازیر. عمرونون صون ایللرینده "آلوو" نما - یشنا مەسینى (۱۹۶۱) و "یثرآلتی چایلار دنیزه آخیر" (۵ - ۱۹۶۴) رومانینی یازیر.

مهدی حسین عینی زاماندا ادبی تنقیدیه مشغول اولموش و معاصر ادبی حرکتلره دایر قییمتلی فکرلر سؤیله میشدیر. اونون ادبی - تنقیدی مقاله لری ۱۹۶۸ ده نشر اولونموش، "ادبیات و صنعت مسئله لری" ادبی کتا - بیندا توپلانمیشدیر. بو کتا ب مؤلفین اوز قلم یولداشلاریله مناسبتلرینی و با زیجیلارین نا ائلیت لرینی بدیع شکلده گؤسته رمکده دیر.

مهدی حسین "آذربایجان ژورنالی" (مجله) نین رداکتوری و آذربا - یجان سوویت یازیچیلاری اتفاقی اداره هیئتی نین بیرینجی کاتبی وظیفه سینده چالیشمیش و ادبیاتین انکشافینا و تبلیغینه خدمت ائتمیشدیر. مهدی حسین بو خدمتلرین سایه سینده خلق نمایندە سی شجیلیمیش و خلق یازیچیسى فخرى آدینا لایق گورولموش و بیر صیران شان و مدالار آلمیشدیر. مهدی حسین ۱۹۶۵ ده اورهک خسته لیگیندن غفلتا "وفات ائتمیشدیر.

مهدی حسین ین اثرلرینده اونون زامانلا انکشاف ائتدیگینی و اثر لری نین داها اجتماعی و اولقون (کامل) لاشدیغینی گوروروک "شوگیدن صونرا" حکایه سی (۱۹۲۷)، "کین" یوئستی (۱۹۳۵)، "داشقین" (۱۹۳۴)، "طرلان" (۱۹۴۰) و "سحر" (۱۹۵۳) رومانلارینی بیر - بیرلریله مقایسه ائده وک بو انکشافین نه قدر بارز اولدوغونو گوروروک "شوگیدن صونرا" حکایه سی نین قهرمانی الیاس کاسب اولدوغو ایچون شو دیگی قیزلا اولتیه بیلمیر و اونون اوزگه یه وئریله جگینی ائشیدنده ناکام عشقین وئردیگی المدن باش گؤتوروب جبهه یه گئده جگینی سؤیله ییر.

"کین" یوئستی نین قهرمانی لاجین ده الیاسی خاطرلادیر. لکن لاجین بیر آزداها اراده لی دیر و جتینلیک له ده اولسا شوگیلیسی گلپازاقووشور لکن کئندن شهره گلن لاجینین نه حیاتی ندانه ده شعور و ندادجی دگیشیک لیک گورونمور.

"داشقیق" رومانیندا کی قهرمانلار و میا رزه صحنه لری مؤلفین شاهسه اولدوغو حادثه لر دن آلینمیشدیر بو حادثه لر گرجی مونشئویک لری نین آذربایجان اوزهرینه باسقیق (هجوم - شیخون) اکتتمه لریله عمله گلیمیش و کندلی لری ایله قیزیل اوردوئون مبارزه لری و قهرمانلیقلاریله قابا غسی آلینمیشدیر.

"طرلان" (۱۹۴۰) رومانیندا کی حادثه لر ۱۹۳۰ دایاش وئرمیشدیر. مؤلف لفسوویت دئورونده نایل اولونان اوج یئنی لیگه دقتیمیزی جلب ائتمیشدیر: کند مکتبی و خسته خانه و فردی مالکیمین سیخیشدیر یلما سسی، گولخوز اقتصادینین یارادیلما سسی، مهدی حسین یئنی حیات قوروجولوغو یولوندا منورلرین خدمتینی داها دولغون عکس ائتدیرمیش و بو مقصدله کند مکتبی معلمی طرلانی اثرین قهرمانی سویه سینه قالدیرمیشدیر.

"سحر" رومانیندا بایرام گئیریده قالمیش بیر کندلی سویه سیندن انقلا بچی فعله سویه سینه یوکسه لیر، بایرامین حیات یولو، اونون ایش و چوره ک ایچون باکی یا گلیب صوراکنده قایتما سسی ظاهرا "کین" حکایه سینده کی لاجینین حیات یولونو خا طرلادیر. آنجا ق لاجین داها چوخ فردی پلاندا تصویر ائتدیرمیشدی، او شهره گئنده اساسا "اوزونون عائله سینین کئنجیمیله (کدر - انی) ماراقلانیردی، بایرام ایسه شهره فردی نیت له کلسه ده بورا دا اجتماعی وصفی شعور و انکشاف ائدن بیر فعله کیمی یئتیشیر و اوز عائله سی حقیقته قایقیسی، اجتماعی نیتی قارشیسیندا ایکینجی درجه ده قالییر. او، کئنده قایداندا شهرده اوگره ندیک لرینی کندلی لره اوگره دیروا و نلا - ری اویان دیرما غا چالیشیر، کندین آیلیمیش آداملاری بایرامین شخصیت - ینده اوز صغینی مبارزه یه تشویق ائده ن بیر تشکیلاتچی گورورلر و اونون شاپشیریغینی اجتماعی تاپشیریق کیمی حان - باشلا یئرینه یئتیریرلر، بورا دا مؤلف کوتله وی فعله حرکاتینی خصوصاً "کند معیشتینی و بورا دا کی اجتماعی ضدیتلری و کندلی صورتلرینی صنعتکارلیقلا ترسیم ائتمیشدیر.

علی آقا واحد - آذربایجان، ایران و ترکستان اولکه لرینده غزل شاعری کیمی شهرت قازانمیش علی آقا محمدقلی اوغلوا سکندراوف (واحد) ۱۸۹۵ ده باکی نین یاخینلیغیندا ماسا جیرکندینده آنادان اولموشدور.

اولحه ایکی ایل ملاخانہ مکتبیتده اوخوموش صونرا مکتبی بوراخمیش ونئجه
ایل بقال وخرائط شاگردی و صونرا دابوایشین استادی اولموشدور.

علی آقا واحدکلاسیک مکتب تحصیلي آلمادیغی حالدا اوزمان باکی دا
چخان روزنامه و مجله لری اوخوموش و اونلارین تاثیریله اونداسهرهوسنی
اویانعیشدیر. او، مستقل اولاراق شعر اصولونو اوخویوب و ۱۹۱۴ ده ایلک
شعرینی یا زمیش و "اقبال" عزیزیتینده نشر ائتمیشدیر.
واحدین گنجلیگینده داها چوق غزل شاعرلری طرفیندن قورولان وادار
ائدیلن شعر مجلسلری دایرایدی. واحده بیرمدت باکی دا بئله رندانه شعر
مجلسینه (عبدالخالق یوسفین ائویینده توپلانا شعر مجلسی) دوام ائتمیشدیر.
بیر بو مجلسده مشهدی آذر، عبدالخالق یوسف، آقا داداش منیری، عبدالخا-
لق جنتی و سعد منصورکیمی زمانین ان گؤرکملی ماهر شاعرلری اشتراک
ائیدیردیلر. کلاسیک آذربایجان، ایران و تورک شعرینین اینجه لیک لرینه
واقف اولان بوشعرزرگرلرینین فکرینه گؤره شعرین معناسی نه قدر معمالی
اولوب نه قدر جتین آنلاشیلسا، شاعرین هنری ده او قدر چوخ قیمته ندیر.
یلیردی. اونلار بوساحه هنرلرینی گؤسته رمک ایچون بعضا "بیر- بیرلکه
یا ریشوردیلار (مسابقه قویوردیلار). گنج (جوان) واحده هر دن بیر بئله
یاریشلارا گیریردی. گنج شاعر علی آقا واحدلقبی ده بومجلس ده استادی
عبدالخالق یوسف طرفیندن وئریلمیشدیر.

واحدده غزل یا زما غاشوق یا رانماسیندا فضولی نین چوخ بؤیوک تاثیر
اولموشدور. اوزو بوباره ده دئیرکی ۱۹۲۱ ده عزیز حاجی بیگوف طرفیندن
آذربایجاندا تماشا یا قویولان "لیلی و مجنون" اوپراسینا باخما سئیدیم
وانو یا خشی درک ائتمه سئیدیم منده غزل یا زما غا شوق یا رانما زدی.
من اوزمان باشا دوشدوم کی، یولوم بؤیوک فضولی نین یا رادیجیلیغینی
درک ائتمک یولودور. حقیقتا "واحدده عشق و محبت شاعری اولان فضولی
یولونو تعقیب ائتمیش و معاصرلری طرفیندن "فضولی پادگاری" لقبینی
آلمیشدیر. بوندان باشقا واحدین غزل شاعری اولماسینا اونون گنجلی-
گینده اوز وئره ن بیر عشق ماجراسی ده سبب اولموش دور. واحدا کی دا
قالیجی بیر اؤزبگین قیزینا (زلفیه تکه) عاشق اولموش و بیرمدت اونون
عشقیله یا شامیش و اوندان آلدیغی الهاملا عاشقانه غزللریا زمیشدیر.
یا زیق کی بیرمدت صونرا زلفیه آتاسیله بیرلیکده سمرقنده کؤچور و

واحدده ائولنده ائكانلارینی حاضرا دیقدان صونرا قیزا یله ائوله تمک ایچو
سمرقنده گئدیبرلکن زلفیه آتاسی نین امریله واحد سمرقنده جاتما مییش
نشانیلار و واحدین الی بوشا چیخیر و ائوز دئدیگینه گؤره (ایلک عشقی
داشا دگیب سینیر) .

۱۹۰۵ - انقلابیندان صونرا آذربایجاندا چیخان غرقت و ژورناللار
بین تاثیریه واحداجتماعی حیاتلا سیخ (برک) علاقه دارا اولان ادبیاتا
ساتیریک شعره مثیل ائتدی و چوخ گئچمه دن "طوطی"، "بابای امیر"،
"مزه لی" و "ملانصرالدین" (۱۹۲۵) صحیفه لرینده یازما غا باشلادی.
واحدین شوروی رژیمیندن قاباق، مطبوعاتدا نشر ائدیلمن شعرلرینده
تعامیله حیاتا باغلیلیق، وطنپرورلیک و زحمتکشله درین رغبت گؤزه
چار پیردی :

آهیم شرری یقتسه نولور عرش برینه * صبر ائتمک اولور مو وطنین درد سرینه
بیلمز وطنین قدرینی اول کش کی دنی دیر
صراف تانیر گوهری، یئتجک نظر یقتسه
اوره گیمده او قدر سئوگی واریم دیروطنه *

نتجه کی عاشق اولوب بلبل شیدا چمنه
۱۹۱۵ ده چیخان "بابای امیر" مجله سینده "گلدی بابای امیر" آدللی
ساتیریک غزلی درج ائدیلمیش اوندان صونرا بوطنز مجله ایله همکا ولیغینا
ادامه وئرمیش و همان ایل طوطی ساتیریک ژورنالیندا "رؤیا دگیل" آدللی
شعری درج ائدیلمیش دیر، بورا دا بوشهرین نمونه ایچون ایکی بندینی درج
ائدیبریک :

طوطی یاز بوسغوزو خلقه ائله اعلان من اولوم
هامی بیلسین، آییلیب داخی مسلمان اولوم

جمله سی علم ایله اصلاح ائیله یب ایرادینسی
شوقیله مکتبه قویموش هامی اؤز اولادینسی
جهد ائدیبرلر وطنین دفع ائده لر جلادینسی
هره بیر نوعیله خدمتده چیخارمیش آدینسی
طوطی یاز بوسغوزو، خلقه ائله اعلان من اولوم
هامی بیلسین، آییلیب داخی مسلمان من اولوم
گورمه سین بیرده مسلماندا دیتسین فقرا *

هرنه گورسن ، گوره جکسن عقللا و فضلا
 هامی تصدیق ائده جک هرنه بویورسا علما
 یغنی مکتب وطن اولادینا ائتمیش ده بنا
 طوطی یا زبوسغوزو ، خلقه ائله اعلان من اولوم
 هامی بیلسین آیللیب داخی مسلما من اولوم

۱۹۱۶ دا "طمعین نتیجه سی" آدیندا ایلک منظوم کتایبچا سی چیخمیشد-
 بو کتایبچا دا اوشاقلار ایچون حکایه لر " حکایت ملا و اوکوز ، نصیحت آدم
 هوا " منظوم شکیلده یا زیلمیش ومؤلف اوشاقلاردا طمعه قارشى نفرت حسی
 و یا تماقا چالیشمیشدیر .

واحد شوروی حاکمیتی دؤورونده یا رادیجیلیغینی انکشاف ائتدیر-
 ده ، دیل واسلوب جهتیندن ده ممکن اولدوغو قدر معاصرله شدیرمگه چا-
 شاق ، " شرق قادینی " ، " کومونیست " وسایر غزئت ومجموعه لرده مؤثر
 تر وسایر شعرلر چاپ ائتدیرمیش و " تنقید - تبلیغ " تئاتریندا فعالی
 رتده مشهور سیاسی - اجتماعی وتنقیدی مضمونلو میخانالاری یله * اشترا
 ندیب گئنیش رغبت قازانمیشدیر .

۱۹۳۸ ده " ملاخانه " و ۱۹۳۹ دا " غزل لیر " آدلی کتابلاری نشر ائدیلدی
 ایکینجی دنیا حربینده وطن حقینده شعرلریله برابر آلمان فاشیست
 رینی افشاء ائدن طنزلریا زمیش و ۱۹۴۳ ده اونا اینجه صنعت خادمی فخری
 دی وئریلمیشدیر .

واحدین اساس شهرتی غزل شاعری اولماغیندا دیر . واحدین غزللری
 طمعه لیر چاپ اولموش وبعضی لرینه ماهینیلار بسته له نمیش و خواننده لر طرف-
 سیندن اوخونموش و ایندی ده اوخونما قداد دیر . ایراندا ۴۵ ایلدن بری تور-
 کی دیلینده اوخویوب یازماق قدغن اوله و غوجالده طهران رادیوسوندا
 واحدین غزللری مصطفی پایان طرفندن اوخونموش و ایندی ده بیر جوخ آذری
 خواننده لری اونون غزللرینی ازهر اوخورلار . واحدین غزللرینی آغیزلارا
 سالان و دیلدن دیله و ائلدن - ائله گزیدیرن باشلیجا سبیلر بونلاردیر :
 " ولا " اونون دیلی ساده وصمیمی و آیدین دیر ، اوقطولی نین دئدیگی سبکده

* - مجلسلر و چایخانا وتوییلاردا بداهتا " سؤیله نیلمیش وضعیت اویقون
 طنز و خوشمزه لیک مضمونلو دؤرد مصراعلیق شعرلردیر .

(اوخوماقدا وبارماقدا آسان) یازماغا چالیشیش و یوناندا موفق اولما
لموشدور. اوشون غزللری کلاسیک غزل خصوصیت لرینه رعایت اقتدیگی حالدا
ساده، آسان آغلاخیلان، یاغشی یا دا قالان وخلق داشیشیق دیلینه و افاده
طرزینه یاخین یا زیلیمیشدیر.

هرکسین دهرده سن تک گۆزه لیم دلیری وار
خوش اونون حالینه دنیا دهنه درد سری وار
قورخورام، نازیله چوخ یاخما، یا مان گۆز چوخه ور
هرگورن سؤیله بیوجسرتله : عجب گۆزلری وار
دوشون اوز قدرینی آلداتما یا بیگانه سنی
اللی یئردن گۆزه لیم، گۆزلرینه مشتری وار

بوجصرا ملاردا کی افاده طرزی داشیشیق دیلی قدر جانلی، طبیعی و عین زمان
دابدیعی تاثیر مالکدیر. واحد غزللری سین بویوک بیر اکثریتینی بداحتا
حال و وضعیت مناسب شکیلده یازمیشدیر. اونون غزللری نین باشقا بیسر
خصوصیتی ده اولنلارین چوخوندا لطیفه، ظرافت مثیلی اولما سیدیر. کلاسیک
ادبیاتدا و اونوتقلید ائدنلرده اکثریتله غزللرده بیوفالیقدا ن و بارین
حقا سیندان شکایت، مایوسلوق و ترک دنیا روحو گورولمکده دیر. لکن واحد
غزللری نین چوخوندا شنلیک، نیکبین لیک و مزه لی روحو حس ائدیلیر :

واحدین قلبینی اینجیتمه سینار شاعر دور

جاندا ن آرتیق سنی ای غنچه دهان ایسته ییرم

شوق زنجیرینه واحد ده گرفتار اولدی *

آزدی گویا، بیری ده آرتدی بودیوانه لیسرین

واحد فرصت ایکن هرنه ایشین وار گشجه گور *

سحرین فکرینی قیللیق سحر انشاء الله

گۆزه لیم، ائل دو یار آخر، منه آقاش گؤز ائله *

بیرده آلدانمارام، اولسم ده وفاسیز گۆزه له

گۆزه ل حیاتینی واحدنا یه صرف ائتمه * سنی زمانه ییئتیرمزدوبا ره بیردنه سن

واحدین غزل لرینده اکثر کلاسیک غزل لرین خلا فینه، معین درجه ده زمانه

میزین علامت لری عکس ائدیلمیشدیر. واحد بیر چوخ غزل لرینی فضولی شین غزل

لریندن الهام آلا راق یازمیشدیر. واحد کلاسیک ادبی میراثیمیزدا نا ائتمه

ترجمه لرله ده آذربایجان ادبیاتی زنگین له شدیرمگه جالیشمیشدیر. او،
حاکاتی، نظامی و فضولی دن غزل شکلینده ترجمه لرا ائتمیشدیر.

واحد ۱۹۶۵ ده باکی دا وفات ائتمیش و آجی اؤلومیه آذربایجان خلقیشی،
هله اونو تانیب، غزللریله آشنا اولانلاری ماتمه بوروموشدور. معاصر
شاعرلریمیزدن غ. بیگدلی باکی دایکن اونون جنازه سی نین باشی اوستونده
اونون حقینده (واحدی دهمه ده یلتمیش گوردوم * گنجی ویرانه ده باتمش
گوردوم *) بیتیه باشلانان غزلینی سؤیله میش. ایراندادا ساوالان همان
گون باکی رادیوسیندان آلدیغی خبرین تاثیرینده (یاییز جاغی صولدی
اثلیمین گوللری واحد * مایوس اولاراق آغلادی بولبول لری واحد)
مطلع لی شعرینی یازمیشدیر. واحدین سئچیلیمیش اثرلری ایکی جلدده آذر-
بایجان دولت نشریاتی طرفیندن ۱۹۷۵ ده باکی دانشراندیلیمیشدیر. ایرا-
دا شعرلری نین مهم قسمی کلیات واحد ا دیله علی تبریزی طرفیندن توپلام
نیب چاپ اولموشدور. ایندی نمونه ایچون واحدین غزللریندن نجه سینی
درج ائدیریک :

بلیلون ناله ی جانسوزونا باعث گول ایمیش

گوله ده عاشق سرگشته اولان بلبل ایمیش

من دئییردیم کی، اومه، مهرووقا صاحبی دیر

دئمه بس مهرووقا دن او، اؤزی غافل ایمیش

دانا تاثیر ائله دی آهیم اودیله پیانندی

بیراثر ائتمه دی اول شوخ نه آهن دل ایمیش

پیرمیخانه سوزین شیخ قبول ایله دی دون **

آدم اولادی دیر حقاکی هله قابل ایمیش

یوخدور عاشق دئدی، اول مه، منه سندن غیری

گیزلی مندن، دئمه، بیگانه لره مایل ایمیش

عشق دل وئرمز ایدیم بارغمین بیلسم ایدیم

نه بیلیم عشق دن عشاقه بلا حاصل ایمیش

" واحد " مشکل ایشه خلقدن صبر اولسا اگر

اولو تدریج ایله آسان هرایش مشکل ایمیش

* - بو غزل وارلیق مجله سی نین آتغی مایی سیندا چاپ اولموشدور. ** - دونن.

قارا زولفون اومه رخساره‌ای گول سایه‌بان ائتمه
 هلالی، ظلمت شبدده بولود ایچره نهان ائتمه
 لبیندن دیشله دیم قان ائیله دیم صانکی خطا ائتدیم
 آماندیر سن داها گل توکمه قانیم قانه قان ائتمه
 او گول رویوندا کی خال سیه دن احتیاط ائیله
 بهشتین باغینا هندونی گۆزه باغینا ن ائتمه
 غمیندن تنگه گلدیم سرو بویلوم بویله نازا ولماز
 ترخم ائیله کویوندا گۆزوم یاشین روان ائتمه
 رقیبین باشقادیر کویوندا گرمکدن تمناسی
 اینانما شوگیلیم نامحرمی محرم گمان ائتمه
 اؤزون " واحد " مقصر سن سته جانان نه جور ائتمه
 کونول وئرمه گۆزه لیر زلفینه آه وفغان ائتمه

گونلوم گینه بلبل کیمی شیدای وطن دیر
 محنون ائده ن عاشق لری لیلای وطن دیر
 یوزلرله گۆزه ل عاشقی اولسام دامن، اما
 قلبیم گینه ده عاشق - سودای وطن دیر
 دنیا یه گۆزه للیک وئره ن ، البته ، گونشدیر
 اوندان دا گۆزه ل خلقه تجلای وطن دیر
 قویماز بو مقدس بئره بیگانه توخونسون
 هرکس کی، صداقتلی دیر، اینای وطن دیر
 تعریف بهشت ائیله مه سین خلقیمه هئچ کس
 جنت ده ، بهشت ده ، بیزه صحرای وطن دیر
 " واحد " ائله ظن ائیله کی، من یوسف مصرم
 معشوقه منه عشق زلیخای وطن دیر

شوگیلیم عشق اولماسا وارلیق بوتون افسانه دیر
 عشق دن محروم اولان انسانلیغا بیگانه دیر
 شوگی دیر، یالینیز محبت دیر حیاتین جوهری
 بیر کونول کیم عشق ذوقون دویما سا غمخانه دیر

من اسیر عشقی یم آغوز خلقیمین آغوز یوردومون

سئومه یین آغوز خلقیمینی، آغوز یوردونو دیوانه دیر

قوی وطن دائم ایشیقلا نسین گؤزه ل بیر شمع تک

گونلوم اول شمعین ضیاء سین سئیرا قد پروانه دیر

نازنین رعنا گؤزه لر دیر باخیر سان هریانا

بس بوتورپاق ایندی بیر جنت دگیل آیسانه دیر

اؤلکه میزده گورنه لر وار با شقا بیر عالمده پیک

هؤچیجه ک بیرنا زنین، هر غنچه بیر جانانسه دیر

"واحد" م من شوگیلیم مندن خیانت گورمه سن

شاعرم، عشقیم ده آغوز قلبیم کیمی مردانه دیر

+++++

آهسته بولبولوم اوخو دیلدار او یانماسین *

ناز ایلله یا تمیش او، گول بیخار او یانماسین

صبحون زمانی دردی جوشار بیسنوالارین

گیزلینده ناله چک، او جفاکارا او یانماسین

یو خودورغمیم او یانسا او گول آرزوم بودور

یانسین رقیبیم اولار، اغیار او یانماسین

ای ماهیاره لر بوکجه یار گلمه ییب

سؤنسون فلکده ثابت وشیار او یانماسین

چشمینده فتنه لر یا توب او گولون، احتیاط اقدین

ممکن دگیل کی، مست خطا کارا او یانماسین

"واحد" دئییرلر ایندی ده میخانه لرده دیر،

آغوز توبه سین کی ائیله دی انکار، او یانماسین

+++++

مباح : ۱- خاقانی شیروانی، اوره ک دؤیونتولری (گنجلیک - ۱۹۷۹ باکی،

مداین خرابه لری، ترجمه ائده نی: محمدراحیم، ایکینجی چاپی تبریز -

ارک نشریاتی ۱۳۵۹ (تنظیم ائده نی بهرام میراحمدی) صفحه ۱۲۴/۱۲۵/۱۲۶/۱۲۷

۲- شهریار و وحیدربا، مکتوبلار و نظیره لر، انتشارات فرزانه تهران ۱۳۵۸

۳- ادبیات ۱۵ - م. عارف، پ. خلیلوف، معارف نشریاتی باکی - ۱۹۷۲

۴- آذربایجان سوویت یازیچیلاری، باکی، دولت نشریاتی - ۱۹۵۸

۵- فضولی یا دگاری: میرزه جواد شیرینوف، آذربایجان ژورنالی - ۱۹۶۷ ن ۴

۶- علی آقا واحدین سچیلیمیش اثرلری یکی جلد، آذربایجان دولت نشریاتی باکی - ۱۹۷۵

* - بئله نظره گلیر کی بوغزلی بوئوک تورک شاعری یحیی کمالین (آهسته چک کوره ک لری مهتاب او یانماسین * بیر عالم خیالا دالان آبا او یانماسین) مطلع لی غزلیندن الهام آلاراق یازمیشدیر.

۴۳ - ردیف، قافیہ، وزن - نسیمی شعریندہ ردیف، قافیہ، وزن مسئلہ
سینہ دہ جدی دقت یقیریلیمیشدی، شاعر غزللرینین بیرجوخوندا بونلاردان
گوزهل صورتده استفادہ ائتمیشدیر.

ردیف - بیرقایدا اولاراق ردیف همیشه قافیہدن صوراکلیر، اوزونده
اصلینده بیرجه سوزدن عبارت اولور، چوخ استثنائی حالدا ردیف ایکیاوج
ونادر حالدا ۴ سوزدن عبارت اولاییلهرکی، اونلاراقوشا یا مرکب ردیف
لر دئییلیر. نسیمی شعرینده ردیفدن ده چوخ استادلیقلا استفادہ اولور
نمودور ردیفلر مناسب، گوزهل و یئرلی یئرینده سنجیلیمیشدیر، شاعرین
فکرینی و سوزونو داها داتائیرلی شکلده اوخوجویا دینلہ یچی یه جاتدیر
ماق دا مهم رول اوینا میشدیر، شاعرین شعرینده کی ردیفلردن بونلارجه
سینی نمونه گؤستهرک:

بن ده صغرا یکی جهان بن سوجہانہ صفمزم^(۱)

گوهر لامکان بنم، کون و مکانہ صفمزم

ای نظیر و واحد، حسنون جمال ایچینده *

اوزون قیامت ائیلەر شول زلف و خال ایچینده

زلفونو عنبر فشان ائتمک دیلہ رسن ائتمہ گل *

فارت دین، قصدجان ائتمک دیلہ رسن ائتمہ گل

دائم انا الحق سویلہرم حقدن چومنصورا ولموشام *

کیمدیر بنی بردار ائدن، بوشهره مشهورا ولموشام

سر انا الحق سویلہرم عالمده پنهان گلیمیشم *

هم حق دیرم حق بنده دیرم ختم انسان گلیمیشم

دلبرای بن سندن آیری تنده جانی نیلہرم *

مال و ملک و تخت و تاجی، خانمانی نیلہرم

دو نموشم غمدن هلاله شول مه تابان اوچون *

قیلمیشام قریبان بو جانی شول شه خوبان اوچون

دلبرین لیلریته چشمه حیوان دئمیشم *

معدن روحا عجب بن نه ایچون جان دئمیشم

هر غزلدن بير بيتىنى گوتوروب يوخارىدا وئوردىگىمىز شعرلرین ها-
ميسيندا گوروندوگو کیمی قافیهلردن صونرا نسیمی ردیفلردن استفاده
اقتمیشدیر. بوبیت لروائله جه ده منسوب اولدوقلاری غزل بیرسیرا گوزهل
ویا رایشقلى بدیعى صنعت واسطهلری ایله سؤسلنمیش دیرکی، بیز آنجاق
بورادا ردیفلر حقینده فکر سؤیلهدیک .

قیدائتدیک کی، عادى ردیفلردن علاوه بعضا "ایکی یادا ها چوخ سوزدن
عبارت ردیفلر واردیرکی، اونلار قوشا یا مرکب ردیفلر آدلانیر، بونلارین
هره سیندن بیر نمونه تقدیم ائدیریک . بیر سؤزلو ردیفلر :

فرقت ایچینده یانارام دردیمه ائیله چاره گل

یارالی اولدوم اوشته گوربا غریم ایچینده یاره گل

غمدن اگرچه فرقتین مین چری (۱) چکدی اوستومه

سن بنه بس سن ای صنم قورخما و یک سواره گل

یوخاریدا کی مصراعلاردا قافیه " چاره "، " یاره " و " سواره " سؤزلری
اولدوقو حالدا " گل " سؤزو ردیف دیر. نسیمی شعرین ده بیر سؤزلور دیف
اولدوقجا چوخدور . ایکی سؤزلو ردیفلر :

گوزلرین سودا سینا دوشدو کونول فتنه نین غوغا سینا دوشدو کونول
آلتی دوردون طاسینا دوشدو کونول وحدتین دریا سینا دوشدو کونول
یوخاریدا کی مصراعلاردا " سودا "، " غوغا " و " دریا " سؤلری قافیه
اولدوقلاری حالدا، دوشدو کونول سؤزلری ایکی سؤزلوردیفدن عبارت دیر.
اوج سؤزلو ردیف

لبنه اهل نظر جان دئدی لر گرچک ایمیش

آغزینا نقطه پنهان دئدی لر گرچک ایمیش

یا خود آشا قیدا کی تو یوقا (۲) دقت یتیره ک :

دالمیشام شول بحر کیم پایانی یوخ باتمیشام شول نهر کیم خسرانی یوخ

بولموشام شول بدری کیم نقصانی یوخ گیرمیشام شول شهر کیم ویرانی یوخ

بو ایکی قافیهلر تو یوقدا وضعیت چوخ غریبه دیر. اول "بیرینجی قافیه

لر بحر، نهر، بدر، شهر اولدوقو حالدا "کیم پایانی یوخ"، "کیم خسرانی یوخ"

"کیم نقصانی یوخ"، "کیم ویرانی یوخ" سؤزلری اوج سؤزلو ردیفلر دیر.

عین حالدا ایکینجی قافیه "پایان"، "خسران"، "نقصان" و "ویران"

قافیه ساییلاراق تکجه "یوخ" سؤزو بیر سؤزلو ردیف دیر. باخ بودور نسیمی

شعرین صحتکارلیق چالارلارینین مرکب لیگی و رنگارنگ لیگی .

(۱) چری = قوشون ۲ - تو یوق = بیرنوع ربا عی . ۳ - چالار = نمونه ، تنوع .

دۆرد سۆزلو ردیف لر .

بیز نسیمی شعرلرینده دۆرد ردیفلی شعرلر ده راست گلیریک . بودور او -
نلار دان نمونه لر :

اوزونو بن دن نهان ائتمک دیلهر سن ائتمه گل

گۆزلریم یاشین روان ائتمک دیلهر سن ائتمه گل

برگ نسرین اوزره مشکین زلفونو سن داغیدیپ

عاشقی بیخاتمان ائتمک دیلهر سن ائتمه گل

قاشلارین قوسونده مژگانین خدنگین گیزله دیپ

ای گۆزو مستانه قان ائتمک دیلهر سن ائتمه گل

گۆروندوگو کیمی یوخاریداکی مصراعلاردا نهان ، روان ، خاتمان ،

وقان سۆزلری قافییه اولدوقو حالدا " ائتمک دیلهر سن ائتمه گل " سۆزلر

ردیف دیر . اؤزوده دۆرد سۆزدن عبارت اولان ردیف .

قافییه . قافییه شعره شعریت و مزیت باغیشلایان واسطهلردن بیر

دیر . شعرین ارکانیندان حساب اولونور . وزن و قافییه شعر تانیق دیران ،

هویتیتمی نمایش ائتدیره ، اونا شعریت و مزیت وئرهن اساس عامللر دیر .

قافییه سئچمک اؤزو ده شعرین موضوعونا اویقون قافییه سئچمک نسیمی

شعرینین گۆزهل خصوصیتلریندن بیر یسیدیر . شاعرین بوساحه ده کی استعداد

و باجاریقیدا اونون شعرینین موزون ، آهنگدار ، روان و تاثیرلی اولماسینا

جدی کۆمک ائتمیشدیر . قافییه ، مقید قافییه و داخلی قافییه لر سئچمکده شاعر

بۆیوک مهارت گۆسته رمیش دیر . آنجا ق قولاق قافییه سینیه نسیمی شعرینده

راست گلمه دیک .

مطلق قافییه نین رۆی کلمه سی متحرک اولدوغو حالدا ، مقید قافییه -

نین رۆی کلمه سی ساکن دیر . مثلاً " یالان ، قالان ، سالان و سایره کی مقید

قافییه لر دیر . "

حیدر بابا دنیا یالان دنیا دیر سلیمان دان نوح دان قالان دنیا دیر

اوغول دوغان درده سالان دنیا دیر

مقید قافییه لر . مقید قافییه لی شعرلرده نسیمی صنعتکارلیقیندا

اؤزونه مخصوص یئر توتور . شاعر بدیعی واسطه نین بونوعوندن ده قدرتله

استفاده ائدیپ ، بیرسیرا گۆزهل مضمونلو ، یاراشیق لی فورمالی مقید

قافییه لی شعرلر قلمه آلمیشدیر . اونون آشاغیداکی مقید قافییه لی شعرلرین

نمونه لر گۆسته رک :

۲۴ - وزن - نسیمی درین بیللیک ویوکسک ذکایه مالک اولان دؤور -

نه گوره مکمل تحصیل گؤرؤش ذوقلو و استعدادلی بیر صنعتکار دیر. همیشه ادبیات ساحه سینده گئنیش نظری گؤرؤشه مالک اولان بیر شاعر دیر. شاعری بدیعی یارادیجیلیقا شعورلو و پرنسیپال مناسبت گؤسته رمیشدیر. بیزیم بومدها میزی گئچمش صحیفه لرده شاعرین بدیعی صنعتکارلیق قدرتی اختصار لا اولسا دا نمایش ائتدیرمیشدیر. بومناسبتی نسیمی نین وزن لره اولان مناسبتینده ده آیدین گؤرمک اولار. نسیمی اثرلری نین مضمونونا، موضوعا، عسونا مناسب، اورادا افاده ائتدیگی فکر، ملاحظه واحوال روحیهیه او یقون وزن لر سئچمه گه جدی دقت یئتیرمیشدیر. عروض وزنی نین دئیمک اولارکی، بوئون بحرلرینده شعر یا زان نسیمی، شعرلرینده کی وزن لری نین تحلیل و تحقیقی اؤزو بؤیوک مقاله یازماق طلب ائدیر. بودورکی، بیز بورادا آنجا ق نمونه لر گؤسته رمک کفایت ائدیبله لیک شاعرین نظمه چکدیگی بحرلری نین گئنیش ایضاحینی قارشیمیزا قویمو یاقیق کی، بورادا وزن اعتباری ایله ده نسیمی شعری نین آخینی، گؤزه للیگی، موسیقیلیگی وزن ایله مضمون او یارلیقی، وزن ایله فورمانین او یقونلو قونمایش ائتدیریلیمیش اولسون. یوخسا اتالار دئمیشکن بوخمیرچوخ سو آپارار.

نسیمی نین رقل بحرینده یازدیقی آشاقیدا کی شعری گؤزدن کئچیره ک :

بری گل

سوسادیم وصلینه ای چشه حیوان بری گل

یاخما هجرینده بنی بونجا، گل، ای جان بری گل

فرقتین شربتی آجی دورهر آنی ایچمه من

ای لبین گلشکری دردیمه درمان بری گل

کونلومون حسرتی گؤز یا شینا فرق ائتدی بنی

بونجا آغلانما بنی ای گل خندان بری گل

گؤزومون یاشی آخار باشیما طوفان گتیره ر

ای پریمهره ابویوسرو خرا ما پیری گل

کرپیکین شوق اوخونو باغریما ای جان وورالی

اوره گیمدن گؤزومه همده آخار قان بری گل

فرقتین قهری بنی یاخدی و اینجیتدی عظیم

مددین قنده دیر ای رحمت رحمان بری گل

عالمی توتدو بوگون حسن روخون دستانی
 آفرین حسنونه ای فتنه دوران بری گل
 ائیله دی جانیمی چون عشقه " نسیمی " تسلیم
 نه زیان ائیلر اونا قیدایله زندان بری گل
 نسیمی هر بحرده ، عروضون او دؤوره قدر دیده اولان بحرلری نین هر
 سینده بیرنجه غزل و بعضا " ده " قصیده لریاز میشدیر ، نسیمی عروض و زنجیری
 اساس گؤتورموشدور .
 شاعرین مضارع بحرین ده یازدیغی آشاغیداکی غزلی گوزدن گنجیروک
 شول شععی گور کی ، نورو نا پروانه ام یئنه
 (۱) باش اوینا ما قدا گورنجه مردانه ام یئنه
 ساقی لبیندن اسرومیشم شول قدحدن اوش
 مستانه گوزلرین کیمی مستانه ام یئنه
 بزم ازله هم نسیم گرچه جام ایدی
 شکر ائیلهرم کی همدم پیمانه ام یئنه
 ای بیلمه یین بوجان عزیزین حقیقتین
 جانی بیله نه صور کی ، نه جانانه ام یئنه
 اندیشه نین عمارتینی قیلمیشام خراب
 شول گنج بی نهایته ویرانه ام یئنه
 کشف ائیلهدی " نسیمی " دهانین روموزونو
 مفتاح غیبه گورکی ، نه دنداننه ام یئنه
 هزج بحرینده قلمه آلدیغی بوغزله نظر سالاق :
 شگاپت ائیلمه زه م دلبرین جفا سیندان
 اونون جفا سی منه یا خشی دیر وفاسیندان
 ازله جانیمی عشقین یولوندا چون قویدوم
 بلا سیننی چکهرم ، دؤنمه رم — بلا سیندان
 نه درد ایمیش عجب ای کونلومو آلان عشقین
 کی ، عاجز ائیلهدی خلقی اونون دواسیندان
 غمیندن ای صنم اولدو کونولمیلطی سیرو (۲)
 قانی اونا شکرین ، شربتین شفا سیندان

بولار جانلار صفاتیندان جهاندا اونون چون کیم مقامات حیرت
 سلیمانم چه پنداری تو ما را فراز عرش حق است و سربسرم
 ایکی لیک ملکونو ویرانه قیلدیم اونونچون گوشه و خدنده پیروم
 چرامانم بغفلتیهسا گرفتار چو فضل رهنما شد دستگیرم
 فراغت اولموشام سود و زیانندان "نسیمی" یم کی درویش و فقیرم
 شاعرین اوچ دیلده یازدیغی ملمع دن مصراعلار :

تاکی کنی برمن جفا ای بی وفا دلدارسن
 جانین اوچون اینجیتمه گل، یاخما منی پیرناره گل
 انی قتیل بالهوا انت طیبی باللنا
 زنهار با دردم بساز ازبهر حق تیمار سن ...

بیز بومقاله میزده عمادالدین نسیمی نین شعرو صنعت دنیزیندن تکجه
 بیرنجه دالماسینی نقصانلی صورتده نمایش ائتدیرمگه چالیشدیق. آنجا ق بو
 اوجسوز بوجا قسیر هنر و بدیع لیک، شعریت و گؤزه للیک دریاسی حقیقده حقیقتا
 بؤیوک بیر کتاب یا زماق گرگدیر. قید ائتدیک لریمدن علاوه بؤیوک صنعتکار
 دؤرد عنصر باره ده، موسیقی حقیقده، شعر ایله موسیقی نین ضروری اولاراق سن
 له شمه سی، نجوم و فلک لره دایر و سایر و سایر بیرچوخ بیتلر و مصراعلار حصر
 اشمیشدیر. شاعربو اولمز و بزه ک لی شعرلرینده عین حالدا آذربایجان
 تورکی سنین و عمومیتله تورک دیلی نین زنگینلیگینی، آخارینی، وسعتینی
 و قابلیتنی عملی اولاراق نمایش ائتدیرمیشدیر .

بیز بشریت بؤیوک ادبی میراث قویوب گشدن بوتون کلاسیک لره او-
 جمله دن آذربایجان خلقی نین بوبؤیوک وفداکار و دونمرا و غلورون ابدیت
 قووشان آدینی وارثینی عزیزتوتاراق، امینیک کی، اونون اونودولماز
 آدی و اوگردن اثرلری گله جک نسیل لرین ده درین هرمتینی قازانیب
 دقت مرکزینده دایانا جا قدیر، بیز امینیک کی، بو عظمتلی قهرمان انسانین
 آدی و اثرلری آلتی یوزایل عرضینده یا شادیغی کیمی، ساییب عصر لر بو یو
 دا یا شایا جاق و بیر سؤزله نه قدر کی، بشریت و مدنیت یا شایا جا قدیر، اونو
 دا شخصیتی و اثرلری یا شایب ابدیت قووشا جا قدیر. نسیمی لرین آدلا ری،
 عمل لری، فکر و اثرلری اولمز دیر و ابدی دیر .

عشق اولسون ابدی یا شاماق حقوقو قازانانلارا .

فیلولوژی علملر دؤکتورو - پروفسور

غلامحسین بیگلرلی

حضرت علی (ع) نین اوگود (نصیحت) لری

(۶)

- *** - نئچه کیمسه لره وفا گؤسته ردیم، لکن اونلاردان هئج بیر وفا گؤرمه دیم، بونیله برابره، گینه وفا کارلیقدان صرف نظر ائتمه دیم.
- *** - بیر دوستوملا اولان عهد و پیمانیمی پوزماق ایستهرسم، اولاً" وجدانیم مراجعت ائده رم، اگر بیر حیا و انصاف دویارسام، او دوستلوقی پوزماقدان در حال صرف نظر ائده رم.
- *** - دوستلوق، حقتعالی اوچون اولارسا، صافی و خالص دیر. اوندان بیر ضرر گلمه ک احتمالی یوخدور. منفعت لره باغلو اولان دوستلوقلار ایسه، اکثر "قایدا یئرینه ضرر گتیرر.
- *** - هر درده بیر دوا تاپولار، لکن اخلاق سیزلیق علتینی شفا یابا ائده جک بیر علاج یوخدور.
- *** - بیز حقیقتی مدافعها ائده رکن، اونا، اولاً" اوزیمیز اینانما- لیق، صونرا دا باشقالارینی ایناندیрмаغا چالیشمالی یق.
- *** - آنا یا - بابا یا، حرمت و اطاعت، آلاهیین رضا سینی تحمیل اوچون انجام و ثریلن عبادت له برابردیر.
- *** - شرف و ناموس ان بویوک خزینه دیر. اونلارا مالک اولانلار، حیاتلارینی داشما خوشبختلیک ائیله گنجیره لر.
- *** - دیلی نیزی داشما "یا خشی دانیشماقا ایشه آپارین. اوسیزی خوشبخت ائدیگی کیمی، فلاکته ده سالا بیلر.
- *** - انسانی وقتیندن اول ییاردان (بین دن آپاران) وارسا، او دا تنبلیک دیر.
- *** - چالیشانلار، فنا لیک دوشونمه یه وقت تا پا بیلمه زلر، چالیشما یانلار ایسه، اوزلرینی فنا لیکدان قورتارا بیلمه زلر.
- *** - آلاها دایانان، هئج بیر زمان بیخیلماز.

استاد شهریار دان :

یاراؤلومی؟

منه لایق تاریم یارا تمیشیدی
ازدواج حرمتیله قاتمیشیدی
هرنه دنیا ده گول وارا تمیشیدی
ایله عشقدن منی یاها تمیشیدی
قفسیمدن منی چیخا تمیشیدی
یا ندیریب یا خما سین آرا تمیشیدی
آغ گونوم وارسا قارا تمیشیدی
من آیم چیخدی گون ده با تمیشیدی
قورخودان تیتره دیب جالاتمیشیدی
زعفران تک منی سارا تمیشیدی
چاره نین یوللارین دارا تمیشیدی
گوز سکوت ابدله یا تمیشیدی
یارا مین کوزمه سین قوپا رتمیشیدی
منه مولا الین اوزا تمیشیدی
آنا وای ناله سین اوجا تمیشیدی
دنیا زهرین اونا یا لاتمیشیدی
هرنه گول غنچه وارسوزا تمیشیدی
نه یئگین یوک یا بین دا چا تمیشیدی
من گئدئیدیم کی، یئددیم آتمیشیدی

قوجا وقتیمده بوقارا بختیم
منی قول تک بلایه ساتمیشیدی

نه ظریف بیر گلین عزیزه سنی
بیر ظریف روحه بیر ظریف جسمی
عشقیمین بولبولی سنی توتموش
حانکی دوستاق ایکن من آرا ددیم
سئوگولوم مانکی هم نفس اولالسی
جنت اتمیش منیم جهنمی می
قاراگون قارقاسی قوناندا منیم
آدی یا تمیش اجل گلنده بییزه
سارالیب گون شاقدا قان چانا
قارا با یقوش چالاندا آق قوشومی
کورقضا اوزیولون گئنه لدنده
نه قدر اوودوم آچمادون گوزووی
داها کیپرک لرون اولوب نیشتر
سنی وئردیم بهشت زهرا یسه
سن نه یا خشی ائشیتمه دون، بالالار
یوره کی دوغرانا ن آنان مه لهدی ،
سن بهار ائتدیگون چمنده غزان
نه یا مان یئرده کؤچدی کروا نمیز
قیرخا ، سن، یئتمه دن جوان گئتدون

■ یعنی ۶۷ یاشیم وارا یدی .

بويوللاردا

بويوللار مئە چوخ طائيش گليىر
هئىچ اولماسا بىر يول
بويوللاردان كئچميشم .

باشدا بىر بولاق وار
يايدا بوز كيمي سرين
شربت كيمي شيرين
اورادا ماشيقلار
سئويشيرلر ، گئوروشورلر .

اورادا اورەكلر برايرجه چارپار
وديللر عيني ماهنىنى سويلر
صوترايزى ده
بىرآز ايرهلى ده

كلر

آيرىلىق دئونگەسى
باشلار گيلهلىر
اوجالار شكائيت سسى
دوست دوستدان كوسەر .
اورادا صوسار

قوشلار
بىر - بىرىنى گئوره ممزلر يولداشلار
اوتلار

آرتىق سئوگىنى اونودموشلار .
بىرنهجه آددىم صونرا
قاردير ، ياغموردور ،

ليغدير ، چاموردور .
بو اوزون يولون
نه صولو ، نه صاغى واردىر
آددىملار آغير

آياقلار يورغون

نه قدری سئیر ائلدیم آرزو گلستانینی
 الیمی هر گوله آتدیم یفتیشدی خار الیمه
 اوزوم یئدیم ایچیمی، اوزگه یاتدی کولگه مده
 قوجا آغاچ کییمی داغ قویدی رهگذار الیمه
 چمنده تند یئلین انتظار ییم ییخیلام،
 ییخیلما سام بیلیرم چاتماز اعتبار الیمه
 بشر یوخ اولماسا وارلیقدا، وارلیقا چاتماز.
 و قریب بو وارلیغی یوخدان "همیشه وار" الیمه
 "کریمی" یم کریم وار، ولی درم یوخدی
 بو وارکی، ناکسالی اولمیوب سوار الیمه

* - همیشه وار = تائری، خداوند حی لایزال .

محمد عاکف (صفحات) دن :

" (چا تماق) ایسته رسن دئیر ، سعدی اگر بهره مقصده

تو تدوغون یول لار گوزونده هپ توکنمز اولسده

" (عزمی جزم) ائت دور مایب گت یولد اقالما فدان ساقین

مرد صاحب عزم ا. یچسون نه ایتمیش اوزای نه ایتمیش

هانسسی مشکل دهرکی همت اولسون آمان اولما سین

هانسسی دهشت دهرکی انساندان هراسان اولماسین

عبرت آل ارباب اقدامین با خیب آثارنیا

داغ دایما نماز مرد لرین داغلار سوکن اصرار نیا

منزل مقصوده چاتماز سان اویانماز سان اگر

وارسی باخ یول لار واهشیج بیدار اولاتلاردان اشر

جلال الدین رومی دن بیرلمک

ماه است نمیدانم خورشید رخت یاز
 بوایر یلیق اودونه نجه بسلیم یاز
 مردم ز فراق تو مردم که همه دانند
 عشق اود و نهان املاز یاز چکیت یاز
 سودای رخ لیلی شد حاصل با خلی
 مجنون کیمی و اولیا اولدوم گشته دیوانه
 صد تیر ز نذر دل ان ترک کان ابرو
 فتنه لالا کوز لر تا اویعودان اویانه
 ای شاه شجاع الدین شمس التیمی تبریزی
 رحمتن اکر نولا بیرد املایره دامه

شیخ صفی الدین اردبیلی دن بیر غزل

ای رونق بهار و چمن گل می شن سن
 ای اختیار ی الدن الان گل می شن سن
 دور یوز و نده سینه خطین کورن دیر
 ریحان بنفشه سوسن و سنبل می شن سن
 خوش جنگجو گلیر کوز و مه قاش و کیر کین
 ای کوز لری حرامی قرا و دل می شن سن
 ای کوز لومون خرابیسی، اهل لرا و یاقی
 دیوانه لری آتاقی مکر و چول می شن سن
 افغان و آه دیر کجه کونند و زایشین صفی
 قمری می سن بو باغ ده لیل می شن سن

تقدیم انده فی خطاطی فیلو لوشی عظمه و کتبه - پر فخر
 علامه حسین بیکدلی ۱۵

*Diab!e 'Diab!e' dit-il-en se grattant La tête.
Nous avions cinq enfants, cela va faire sept.
V. Hugo.*

بعضی یازیچیلارین اثرلرینده هومانیزم صون درجه ده گوجلو اولار . اونلارین یاراتدیقلاری بعضی صحنه لری وقهرمانلاری اوخودوقدا انسانین نوع پرورلیک حس لری شدتله جوشار ، اراده سیز گؤزلری یاشارار و آرزو ائده ر کی ، آداملارین هامیسی او قدر ساده ، قلبی گئنیش و انسان قارداشی لارینی سئوه ن اولسونلار . اما تاسفالر اولسون کی ، تجری الریاج بمالای تشبهی السفن . جمعیتده بئله انسان سئوه نلره راستلاشما دیقدا ، وقهرمان لارین نجیب سیماسی حافظه نین درینلیک لرینه توللانا ر و اونودولموش کیمی نظره گلر . لکن آییلار دولانیب ایللر گئچدی که ، بئله پاک اوره کلی و بشر دوست ساده بیر انسانا تصادف ائتدی که ، او نجیب صورت لر ، بوتون قدرت لر یله ، شعورون درینلیک لریندن یاشی قالدی و اراق گؤزلرین ائونه جانلانا رلار .

امینم کی ، حیاتیازدا بئله حاللارا تصادف ائتمیش سیز . من ده صون گور لرده بئله بیر سئویندیریجی وضعیتله اوز - اوزه گلدیم ، حادثه بئله ایدی : تازا ایش یئریمه گلن گوندن ایشداش (همکار) لاریمین هر بیرینه بیر یاغلی کتاب کیمی ایدی . حیاتییمدا اونلارلا ایلک دفعه راستلاشیردیم ، یونا گوره ده اونلارین حرکتلری و دانیشیقلارینا دقت ائدیب کیملیک لرینی بیلمک ایستیردیم . آ ز دانیشیب چوخ دینله ییردیم ، اوخوموشلار و روشنفکر لری هله - هله تانیماق ممکن دگیل دیر ، بو ایش اوچون زمان ، ایشداشلیق (همکارلیق) و جوربه جور حیات شرایطی لازم دیر . چونکی اونلار اوره ک لرینده - کینی اوزون مدت اؤرتولو ساخلا ماغی با جارا رلار . اما اونلارین عکسینه ، زحمتکش لر ، آ ز اوخوموش و یا بیسوادلارین چوخونو ، سؤزلری و حرکتلریندن ، تانیماق بیرا و قدرده وقت و زحمت ایسته میر .

ایلک گوندن تازا ایش یئریمین اوچ نفر قوللو قچوسو دقتیمی جلب ائتدی لر ، اونلارین بیر یاشا دولموش ، ایکی نفری ایسه نسبتا جوان ایدیلر . لاپ ایلک گونلردن ، سؤزلری و دا ورا تیشلاریندان ، اونلارین خاصیت لر یوا یج اوزلرینی یاشا دوشمکه چتینلیک چکه دیم . چیز ما قارا یازیب - اوخوماق

بیلن یا شلی قوللوقچو ساده و بیهرا و زلو، قام سواد سیز اولان او بیر یاییکی
نفرین بیر می و بد خلق، دیگر یاییسه ایکی اوزلو و ظاهرا "یا لئاق نظره
کلیردی.

بعضی لرین شیرین و دوزلودا نیشیفی، صمیمی و ریاسیز مناسبتی،
تکلف سور یا خینلاشیب اوره گینی آچماسی هر کسین دقتینی چکر، آدینی قدر
یادلارا تایشیرار و بیرینجی اوزله شمه ده قیافه سیتی نه نه قازار. بعضی
لری یاییسه بونون عکسینه اولار، یا شلی قوللوقچو بیرینجی لردن ایدی، او بیر
لری یاییسه ایکیینجی لردن، بونا گوره ده یا شلی قوللوقچو بونون سفرزاده آدلای
تدیغینی ایلگ گونلردن او گره ندیگیم حالدا، بو گونه قدر ایکیینجی لرین
آدلارینی یادیمدا ساخلا یا بیلمه میشم.

آقای سفرزاده اورتا بوی، آریق و قیوراق بیر کیشی ایدی. او وولاری -
باتیق ایدی، بونا گوره ده اوز سوموکلری قاباری نظره کلیردی. او، گوت
شلوار گتیه ر ولیه دار قویاردی. کوتو، تازا اولماسا دا، مرتب و شلوار -
بنالی او طولو اولاردی. آقای سفرزاده نی، بیر دفعه ده اولسا، گرا وات سیز
گورمه دیم، کوینگی نین یا خاسی تر - تمیز اولاردی، قیشدا گتیدیکی قارا یا -
لته ونون مودوندا ن بللی ایدیکی، هج اولماسا اون ایلدیرا وندا ن استفاده
اقدیر، اما اونون سلیقه سی و آریلیغیندا سوز اولما بیلمزدی. آقای سفرزا -
ده نین هج کس ایله گیزلی سوزو یوخ ایدی. دهمک ایسته دیگینی اوجا داناقله
سویله ردیکی، هامی ائشیده ردی، او سوزلرینی او قدر آیدین و صمیمی ادا
اگده ردیکی، اوزه کدن دندیگینه شیه اتمک اولما زدی، اوزو ایله ایچی،
دیلده دندیگی ایله اوره کینده کی بیر ایدی.

بیرگون اوتا غیمدا اوتورموشدوم. تک ایدیم. آقای سفرزاده ایچه ری
گیریب، چوخدانکی دوست کیمی، تبسم ائده رک منه یا خینلاشیب، یا نیمدا
دایاناراق اگیلیب دئدی:

- آقای دوکتور، بیزیم عیال اوتا یلی دیر، اون دور دیاشینا قدر اورا
دا تورکیجه او خوبوب، هئی یادینا سالیب آه چکر و تورکیجه کتاب ایستیر
هر دن خیمیر - خیمیر آغلار و گوزونون یاشینی نیمان یاغیشی کیمی آخیدار.
نسیله بیم آقای دوکتور، رحیم گلر، بازاردان کتاب آلیب گتیره رم یا خیب
دقیه ر کی، بوقا رسجادی، من کی قارسجا بیلیمیرم. آقای دوکتور، ائشیده
کی، سیز تورکیجه یا خشی شیلر یا زیر سیز سیز آلاه، او گوزه ل یا یارلار

شعرلردن کی، یاز میسیر، بیر نسخه ده، لطف ائلیپن آیا ریم، بلکه خا نمیسین
گوزونون یاشی دایانا.

من آذریجه شعر دگیل، دیلیمیزین صرف قایدا لاریندان یازیر و مثال
اولاراق آذری شعرلری و بایا تیلاریندان دا استفاده ائدیردیم، بو حادثه
یاده ایشچیلر آراسیندا یاییلیب اونلاری سئویندیرمیش و اووره ک لرینده
اومود قیغیلجیمی یاندیرمیشدی، جریانی آقای سفرزاده یه باشا سالیب
بعضی کتابلارین آلماسینی اونا توصیه ائتدیم.

بو حادثه آقای سفرزاده نین داخلی عالمینین دیگر بیر جهتینی، ها -
بدله مایله سینده حکم سوره ن فکری وضعیتین معین گوشه سینین مننه آچدی.

کارمندان هر آي شرکت تعاونی دن یثینتی شئیلری آلا ر دیلر، شرکشدن
شعی آلیب قایداندا آقای سفرزاده مطلق بیزیم اوتاغا گلر و عصی حالدا
اعتراض سیننی قالدیریب اوجا دان دئیهردی :

- چانیم بیر شاهی حقوقون اوستونه گلیمیر، اما هر آي شئیلر با هالا -
نیر، کاسب هار ادا ن گتیر سین، باشینا نه داش سال سین ؟! هئج یثیتیشن
ده یوخدور، بوانصاف سیز تا جرلر خلقین لاپ در یسینی سویدولار...

ایران - عراق محاربه سی نین باشلانما سیندان آي یاریم کئچیردی، گو -
نور گوندن ارزاق آزالیر و با هالا شیردی، اشغال اولونموش منطقه لیرین
اون مینلرجه آواره لری، یتیم و یاشسیر قالمیش اوشاقلاری مختلف شهرلره
کؤچورموشدولر، آتا، آنالارینی ایتیرمیش بواوشاقلاردان بیر عده سی ده تبرک
یزه گتیر یلمیش و حکومت طرفیندن اعلان اولونموشدو کی، ایسته ینلر اونلا
- ردان اوشاقلیغا قبول ائدیپ آپارا بیله رلر، حیاتین آغیر لیغی و
ارزاقین با هالیغی اوجوندان بو خیر ایشدن بیر اوقدر استقبال ائدن
اولما میشدی.

بوگونلرین بیرینده، سحر آقای سفرزاده اوتا غیمیزا گیریبه، الینده
بیر کاغاذ پارچاسی توتدو و حوالدا، گولومسه ر، شاد و کاغذی کارمندلر
گؤسته ره رک دئدی :

- نشینه ییم آقا، رحیم گلدی، یتیم دیلر، آتا، آنالارینی ایتیرمیشلر،
هئج کیم لری یوخلاریدیر، دو ققوز دور، قوی اولسون اون، خانیملا دامصلحت
له هئدیم، گوزلری دولدو دئدی : گفتم بیرینی گتیر، آلاه کریمدیر، امنا

آقا دئدیم اقله اولسون کی، بیؤیودندن صونرا توتوب الیمدن آلماسینلار
بوکاغذی آلدیم نئجه ایش گورموشم ؟!

آقای سفرزاده، ایتیردیگینی قاپمیش ریاسیز و معصوم اوشاقلار کیمی
سویئیردی. هامی اونو تشویق ائتدی. اوممنون خالدا گوله-گولسه
اوشاقدان چیغدی.

من اول اونون نه دشمنک ایسته دیگینی باشا دوشموردوم. دوستلاریمن
بیری منی باشا سالتدیقدا قیرخ ایل اول ویکتورهوگودان اوخودوغوم و
حیاتدا نمونه سیئی گورمه دیگیمدن، اونودولموش فرض ائتدیگیم "بالیقچی
لار" شعرینین آرواد وکیشی قهرمانلارینی خاطرلادیم واختیارسیز یوخا-
ریداکی ایکی سطری اوخودوم. دوستلارین بیری :

- کیمین سوزودور؟ بیرترجمه ائدین گورهک - دئییه. سوروشدوقدا:
- بوسطرلر ویکتورهوگونون "بالیقچیلار" شعریندن دیر- دئدیم. شعرین
مضمونو بئله دیر: "بئش اوشاغی اولان بیر بالیقچی دنیزده اولارکن-
آروادی خیر توتدوکی، قونشولاری غسته بالیقچی حیاتدان گور یوموش و
چوخدان بری آناسیز قالان ایکی کیچیک اوشاغی باشسیز قالمیشلار. قادین
اوشاقلار اولودن قورخارلار دئییه، اونلاری ائوینه گتیریب پرده نین دا-
لیندا گیزله دیر. آخشام بالیقچی دنیزدن قاییتدیقدا، آرواد قونشولاری-
نین اولمه سی وایکی اوشاغین کیسه سیز قالماسیندان صحبت آچیر. کیشی
آروادین سوزلرینه قولاق آسیب باشینی قاشیپ اراق: شیطانا لعنت-
دئییر. بئش اوشاغیمیز وارایدی، قوی اولسون یغددی. دورگئت اونلاری
گتیر.

آرواد پرده نی آچاراق دئییر: بودور باغ اونلار !"
گورورسوز نه اوخشارلیق وار ؟
سوزومو کسن دوستلارین بیری :

- اوخشارلیق یوخ، عینیت وار- دئدیکه :
- بلی عینیت وار- دئییه. اونون سوزونو تصدیق ائده رک علاوه ائدیم -
هوگونون بوشعیرینی خاطرلایاراق بالیقچی واونون آروادینی آقای سفرزاده
وخانمی ایله مقایسه ائدیب اوره گیمده دئییردیم کی، بشرستوهن اشانلار هر
بشرده وهر زماندا وار، او زوده یوخسول طبقه لردا خلینده داها چوخ دور. چونکی
فارسلارین دئدیگی کیمی: درد همدردکه داند؟ همدرد. فرانسه ده بیر بالیقچی
آذربایجاندا ایسه بیر قوللوقچو شکلیته، کاش هامی بئله ولایدی !!

"تورکولوژی کنگره سی"

افسانه گهری، گلین تگ گوزهل ویتدی تپه اوستونده قورولان، استا -
بول آدینی داشیان شهردن بیرکیچیک ادبی گزارش :
آوروپا ایله آسیانی بیر- بیرینه باغلایان "آسما کؤپری" ۱۵۰۰ متر
اورونلوغوندا بوغاز (بوسفور) اوستونده انشاء اولموش واسلامدنیا سی -
مین ایاصوفیه، سلیمانیه، سلطان احمد کیمی ان عظمتلی مسجدلری و شو -
تقایی، دولما باغچه سرائ کیمی موزه لرو آدالار، قدیم کتابخانه لر، خلیج،
سارید دایشگاهی، یانقین قلعه سی بوتاریخی شهرین افتخارلارینداندیر.
اغلاییل طبیعت باشی آییق، وقتی بول، حوصله سی چوخ اولاندا و
کیمی من ساز وقتینده یوشهری یاراتمیش ویشراوزونین انسانلاریش
شماشا ایچون بخش اتمیشدیر.

اوستونده مختصر شرحین وئردیگیم شهرین باریت (بایزید) میدانی -
ادبیات فاکولته سینده اوچونجی ملی تورکولوژی کنگره سی ۵۹ - نجی
ایلین مهر آیینین ۱۴ پنده دوشنبه گونی ساعت اون یاریمدا "پروفسور
دوکتور سعادت الدین بولج" ون ریاستی و پروفسور "محرم ارگنین"
اداره سی ایله "کاتب عمومی" عظمتلی وطنشلی بیرهاوا ایچیلند
آچیلدی.

سینما شک شیبلی بویوک سالن نجه گون اول دعوت اولموش قوناقلار
ایله دولوایدی. آچیلیش مراسمینده ادبیانه آچیلیش نطق لری اوخوندی
و قوناقلار طرفیندن حرارتله آلقیشلاندی.

کنگره ده مطرح اولان موضوعلار بونلاردان عبارت ایدی :

- ۱- تورک دیلی ۲- تورک ادبیاتی ۳- تورک تاریخی ۴- تورک صنعتی
- ۵- تورک موسیقی سی .

هر موضوعا عاغد معروضه و دانیشمالار آیری - آیری سالونلاردا مطرح
اولوردی .

قوناقلار ایچینده آلمان، ژاپن، افغانستان، عربستان مملکت لریندن
هانقله باشقا اولکه لرون اشتراک ائدن تورکولوقلار گوزه دگیردی . خو -
شیخان کنگره ره عاشرینین اولدوغوم ایچون ارگین بیسک

طرفیندن دعوت اولموشدوم و غیا با "عزیز آذربایجان"ی تمثیل ائدیردیم،
قوناقلار منله دانیشاندا مانکی بوتون آذربایجان اهلی ایله دانشیر -
دیلاز، من وارلیغین حرمتلی اوخوجولارینا ادبیات قسمتینده آذربایجان
حقینده دانیشان ۴ نفر ادیب دن مختصر بحث ائلییه جگم.

۱ - بای یاوز آق پینارین مقاله سی "انقلاب سونراسی ایراندا تورکجه
تشریات" ایدی متاسفانه ارضروم دا شخصی گرفتارچیلیغی اولدوغو ایچون
استانبولدا کنگره یه گله بیللمه میشدی .

۲ - دوکتور فخرالدین کرزی اوغلونون مقاله سی "آذربایجانین صنون
متمموف شاعرلریندن قارا باغلی شیخ حاجی میر نکاری ده یورد شوکیسی
و حسرتی (۱۸۸۶ - ۱۷۹۸) باره سینده ایدی .

فخرالدین بیگ مقاله سینی الینده اولان معمولی قطع ده ۱۶۵ صفحه
لیکال یازما دیوان اثریندن تهیه ائله میشدی و شاعرین شعرلری باشد
باشا یورد شوکیسی و وطن حسرتی حقینده ایدی .

دوکتور صونرا آنادولو دا "قارص و اطرافیندا" یاریم میلیتون
آذربایجانلی دان کلی خالدا ایشیدی و قوناقلار طرفیندن حرارتله آلیشلاند
۳ - دوکتور خاور اعلان خزر مجله سینی مدیری، مقاله سینی " ۱۹ - نجی
قرنین صونواقیله ۲۰ - نجی قرنین اوللریته ده کی آذربایجان شعرلریته ده
هجو" عنوانیه تقدیم ائتدی .

باکی شهرینده ادبیات دوکتوراسی آلان خاور خاتم آذربایجان ادبیا -
تیندا هجودن ، مزاحدان ، آتالار سؤزلریندن ، رباعی دن دانیشدیقدان
صونرا نظامی گنجه وی، محمد فضولی، میرزه فتحعلی آخوندوف، محمدباقر
خلخاللی، سیدعظیم شیروانی، میرزه شفیع واضح، مراغلی شکوهی، میرزا علی
اکبر صابر، میرزا علی معجز شستری و حقینده اطرافلی معلومات وثر -
دی و قوناقلار طرفیندن حرارت و صمیمیتله آلیشلاندی .

۴ - دوکتور احمد علی اعلان طرفیندن تهیه اولان باکی سفری اسلایدلاری
نشان وثریلدی و اعلان چکدیگی زحمتلر ایچون دفعه لرله آلیشلاندی .

کنگره مهرین ۱۸ ینده صونا چاتدی لکن یو ۵ گونلوک کنگره
آذربایجان ادبیاتی ایچون و تورک دنیا سی ایچون اونودولماز بیر خاطر
اولدی ، بونودا قید ائتمه لییم کی، محرم ارگین بیگ ایله و داع لاشیرکین
اورهک دولوسلاملارینی وارلیق مجله سینی مسئوللارینا چاتدیرماسی
خواهش ائله دی .

ادب خزىنەسى

انقلابلار انسانلارنى حقيقى دگرىنى ائشىگە چىخارغان، بوجىلەندى،
 حرمتلىق آقاي على صغىر خرم شىنجاڭلىق دىلچىمىزىن عاشقلىرىدىن اولدۇ.
 - غور وانا خىدمەت ئىتمەككەن دوق وافتخار دويدوغونو، سونرا لارا ئۆگەندى.
 بىك، او، ئۆلكەمىزە جۇگەن كابوسا باخما ياراق، وىو آفتىن عائىلەسىنى
 بونقۇرەسىنى بىللە تىترەتمەسەنە رىغما "سەن سىز - سىمىرسىز دىلى و خلقى
 ايجون جالىشىر، مىنلەرچە آتالار سۆزى، لايلايلار، حكمتلى سۆزلەر، دىلچىمىزە
 خاص اصطلاحلار (idiom لار)، عاشىق سۆزلىرى، و نىھايەت كىچىكچىسى
 شاعرلىرىمىزدىن شەرلەر توپلايدى. بىو حقيقەتتە آد قويدوغو كىمى "ادب
 خزىنەسى" بۇيوك بىر دوسىنى ايجىنى دولدۇردى. انقلاب، توركىمى
 دىلىمىزدەكى اثرلەر قويلان مەناسىز ياساغىن شىنى، استىدادىن يىخىلما
 - سى ايلە برار، ازالە ائتىدىگىندە، بويورولماز، آخادىل عاشىقى دە
 اثرى نىن گون ايشىغىنا چىخماسىنى اىستەدى، بوسىرادا، حرمتلى دۆكتور
 بىگدىلى رىئەكتور سىتەك آقاي خرم شىنجاڭلىق بىر بىرلىمىنا كەتتى.
 بىلدىگىمىزە گۆرە، مىثلا "توپلانمىش آتالار سۆزلىرىدىن اوج مىنە ياخىنىنى
 كىتابدان چىخارتتى، مەننن املا و خەتتىنى، امكان داخلىدە، تامىن
 ائتىدى. بوايش بىرلىگىندىن گۆزەل بىر ئىمىرە وجودە كەلدى: "ادب خزىنەسى"
 كىچەن آي اليمىزە چاتتى. كىتابدا حسن اوغلوندىن، قاضى بىرھان الدىندىن
 تەسىفىدىن، خەتلىدىن، فەزولەدىن تا گونوموزون شاعرلىرىدەك شەرىمىنەلىرى
 و ئىزلىمىشدىر، بىو حصە، كىتابىن ۱۵۹ صحىفەسىنى توتۇر. سونرا عاشىقلىرىنى اثر
 لىرى ايلە تانىش اولوروق، دوقسان بىر شاعر و ۳۳ عاشىق بۇگۆزەل "انتولوژى"
 نىن اشتراكچىلار دىرلار. بىر پارا كىچىك نەقەلنلار رىغما "كىتاب قىمەتلى،
 گۆزەل و نەقىس چىچك لردىن، اھتەم مودەقتە ھۇرولموش بىر "چىنگ" (تاج گىل) -
 دىر. بايا تىللاردا ن و ئىزلىن نەمۇنەلىرى "زانر" دان خوشلانلار ياخشى بىر
 ھەدە مائىلىر، آتالار سۆز و ضرب المثللەر حصەسىندە دىلچىمىزە خاص اصطلاحلار
 بىعضىسى دەپ ئىزلىمىشدىر، بىو ۱۲۸۰ صحىفەنى دولدۇران مىنلەرچە دوشۇندۇرۇ -
 جو، اپنا ندىرىجى و فائىدالى سۆزلەر دىر. كىتابىن قالان حصەسى ايسە تاپماچا -
 لارا حصە ئىدىلەمىشدىر. حرمتلى خرم شىنجاڭلىق بىو خەمەت و موفقىيەتلى وچون جان
 دان تىرىك ائىدىرىك و بويولداكى ايشلىرىنىن دوا مى ايجون دە وانا توفىق
 آرزولوروق. كىتابىن رىئەكتورونو دە آقىشلىرىق . ج . ن

تهران / ۱۳۴۱ / اسفند آبی

آخر چرشنبه

آخر چرشنبه گلدی آی منیم گۆزه ل قیزیم
اوجا آتیل آلاودان آی یاناغی قیرمیزیم
قاچ - قاچ آتیل گل سنی باغریما باسیب دثیم
قولاغینا بیر نغجه تاپشیریم - لا سوزوم

بو خوش گونلریمیزده گل سئویندیر سن بیری

دی صولقونوم گئت داها ، گل سین منه قیرمیزی

نازنین گؤیرچینیم اوینا - اوینا سن آتیل
گؤیده شیرین گولوشله بوخوش نغمه یه قاتیل
هاوادا سلام گلن گۆسه ، گولسه ، چچسه گه
یشتیر تاپشیریم دی آتیل سئوینجله جاتیل

بوخوش گونلریمیزده گل سئویندیر سن بیزی

دی صولقونوم گئت داها ، گل سین منه قیرمیزی

گل بیغیلین اوشاخلار ، اودلا چلوقان * ائدهک
آتیلای توئقال اوستدن غملره درمان ائدهک
امک اوجلارین توتاق آلاولانیب یانماسین
باغریما گل سئوکیلیم اورهک گلستان ائدهک

بو خوش گونلریمیزده گل سئویندیر سن بیزی

دی صولقونوم گئت داها ، گل سین منه قیرمیزی

هامی بویئنی ایلده خوش گۆنه گتیرک اوز
دوسلارین بیری گئدیر ، بیری گلیر دئیر سؤز
یئنی دوستون الیه قووشاق سعادته
چال یئره غم بارداغین ، آتیل ایاق یئردن اوز

بو خوش گونلریمیزده گل سئویندیر سن بیزی

دی صولقونوم گئت داها ، گل سین منه قیرمیزی

چو خلو گزوهل معنا لار داشیر بیریم عشقه
چوندا رما ایش دگیل بود و غما اقلیندیرینه
بیریمیز عزیز دیر، هم سینه، هم ده، منسه
گل گولوم ایلک باهاردا کونلومو آجیم سینه

بو خوش گونلریمیزده گل سئویندیرسن بیـزی
دیء صولقونوم گئت داها گل سین منه قیرمیزی

بو عادتدیر اقل ایچره اسکی زاماندا ن قالان
باغیریمیزا بو دب دیر، آراجیق سئوینج سالان
سراغ نغحه بو اود یانیردوشمانیمیزدا یان سین
"ساوالانا" سؤیله یین اقلین گورمه سین تالان

بو خوش گونلریمیزده گل سئویندیر سن بیـزی

شیه بررسی دده قورقود: دیء صولقونوم گئت داها گل سین منه قیرمیزی

در حماسه "دده قورقود" نیز در داستان "بامسی بییرهک" چنین ماجرای
داریم، بییرهک که نمیخواهد شناخته شود در لباس اوزان (عاشیق) به
مجلس "قازان خان" می رود و "قازان خان" نیز بدو چنین اجازه میدهد،
دستانهای دده قورقود به دستانهای رومانیک آذربایجان که محصول
دوره آرامش و صلح نسبی است نیز تاثیر فراوان نهاده است، بطوریکه
مثلاً: داستان "عاشیق غریب" از نقطه نظر محتوا و سرنوشت قهرمانان آن
بر اساس داستان "بامسی بییرهک" دده قورقود ساخته شده است البته با
تفاوتهایی که ناشی از اختلاف دورانهای آفرینش این دو اثر است بعنوان
مثال عاشیق غریب در اثر احتیاج مجبور به جلای وطن می شود حال آنکه
بییرهک به دست دشمن اسیر شده از آب و خاک خود جدا می شود و...

در یکی دیگر از دستانهای دده قورقود کشته شدن "تیه گوز" به دست
"باس آت" شرح داده می شود در داستان "نوروز" نیز ماجرای نظیر آن
داریم در این داستان "کله گوز" نقشی شبیه به "تیه گوز" دارد و در
کنار راهها کمین میکند و رهگذران را می چاید، نوروز به مقابله با او بر
می خیزد و پس از جنگ سختی بر او پیروز می شود.

و... بالاخره ماجراهای داستان "قان تورالی" بعداً "در هفت پیکر"
نظامی گنجوی تکرار می گردد.

بطور کلی میتوان ادعا نمود که دستانهای دده قورقود چون ستاره
درخشانی است که بر آسمان فرهنگ آذربایجان نور افشانی میکند
و کمتر اثری بعد از آن سراغ داریم که از تاثیرات دستانهای دده قورقود
به دور مانده باشد.

"آغیرایلر" و "عیسین صون شامی" نا

بیرونظر

آذربایجانین گورکملی شاعرلریندن اولان کریم مشروطه چاشی "سؤنمز" یں شعرلر مجموعه سی "آغیرایلر" یوئما شکلینده یازدیغی "عیسین صون شامی" آدلی اثرلری چاپدان چیخیب، یا یلمیشدیر. وطن و خلقینه باغلی اولان بوتون شاعرلر، کشچیردیگیمیز آغیرایلرده، حاکملرین آزعینلیغینی، مقام و شهرت حریص لرینی، ساقیقلیغینی، ظلم و ستمدن ازیلمیش، جانا دویموش محروم انسانلارین کتچیرمیش اولدوغو آجی، فاجعه لی حیاتی قلمه گتیرمکله، نالیه لری قریادا، قضیه، عصیان، جتویریب، همیشه مبارزه یوللاریندا ایخیقلاندیرمیشلار. شاعر "سؤنمز" ده اولاردا ن بیریدیر.

اوزیازدیغینا گوره: شهریارین "حیدریا" اثریندن الهام آلاراق آنادیلینده یازماغا باشلامیشدیر: منجه

او گوندن کئی، دیلیم "لهجه" ساییلدی،
یا تمیش طبعیم بیردیکسینیب آیلدی.
اورهک جوشدو، خومار گوزلر سوزولدو،
دالیسینجا، اینجی لیم دوزولدو.

دشیه: یازدیغی بو دؤرد مصراعدا ن آیدین گورونورکی، "حیدریا" دا ن داها آرتیق اونوهیجانا گئیرن، قیدیقلاپ الهامینی اوپادان، خلقینی تحقیر، دیلینین یاساق ائدیلمه سی اولموشدور. سؤز یوخ کی، بودا اولدا وطن و مظلوم خلقینه اولان درین قایغی و محبتیندن ایره لی گلیمیشدیر. مقدمه یثرینه یازدیغی پارچادا:

هر زمان سؤز آجیم "آغیرایلر" دن،
دیلیم یارچالاندی، سوزوم آغلادی.
دئدیم درد الیندن قورتولوم - قاجیم،
سوروشدو آردیمجا سوزوم آغلادی.
چالیشدیم اوزومه تسللی وئردیم،

قوریم آخساریم، دوزیم آخساریم.

دشیه: مصراعلاریندا آخان نالهلریندن آخساریم، دوزیم آخساریم.

دردالیندن قلمی نین تئلل لری سیزلایمیر، وطن و خلقی نین طالعی ته اعتنا -
سیز قالا بیلیمیر، اورهک یا نفیستی سوندورمک ایچون، شعره یناه گئیریر،
اؤز سئویملی قیزینی وا وغلونو (واقعیتده ایسه بوتون گنجلیگی) مفا -
طب قرار وئره رک، اونلارا وطنیمیزین طبیعت گؤزه للیک لریندن، اولدور
کا روانلاری نین آخیمیتدان، خورزلارین با نیندان، دان یئری سؤکولورکن
یارانان منظره لرین الهام وئریجی گؤزه للیک لریندن اوستالیقلا سوز
آجارق،

دولانیرام یالغیز موغان چۆلونده ،
موغان داغلاری نین چنلی یثلینده ،
یئل ساز چالیر، سازیق هر بیرتئلینده ،
قوشلار اوینور، جویانلاری آلدادیر .
یازچاغیندا موغان اؤزگه حالدادیر .

گور گوردو کجہ یاشیل چمندیر گولدر
گولدر اوستہ قونوب۔ اوچان بلبلدر
آدام بویو بیقن دولو سنبیلدر

سەئىل لىرى تەغل لىرىز تەك ھەۋرەرم ،
گۈز اۋونۇدە ، بىرچە سىزىگۈرەرم .

دعیه ، موغان داغلارینین وقار ، عظمتیندن ، قوشلارین چهجه هیندن ، بارلی
زمیلریمیزده باش قالدیرمیش دولو سنبللردن دانی شیر ، بیردن اوزونو
یاغلی بیر قوجا یئرینده خیال ائده رک ، ساچلارینا یاییلیمیش آغ توکلردن
قاشلاریندا یئر سالیمیش " قوزئی قاریندان " سوز آچیب ،

باخدیقجا اوز کئچمیشیمه ، یاشیما
گورورم کی، دهن دوشوبدور قاشیما
سحت قاری اگلہشیدیر یاشیما

بو قارلاری کوره‌ین کیم، سیلن کیم ؟

دردلریمی دینله یین کیم، بیلن کیم ؟

دشيه ، افسونلارلا آوز آجى خاطرهلر دفترينى ورق لهيب ، اوره ينده آغير
ليق ائدن ، اونودولماز دردلرينى آجيب توكور ، بيودن ده اوشا قليب
دؤورونه قاييديب ، قاينغي سيز گونلرى يادينا ساليب ،
بولسيز ايدىك ، داماغيمينو چاغ ايدى ،

دوست ياتىنىدا - دوستون اوزو آغ ايدى

بېشى چالپ، يېشى دە، اويناردى .

قانلاريمىز بىر - بىرىنە قايناردى .

دەپ، يوخسول، سادە ياشلار يىنىداكى صميمىتى، صفانى آرزولايىر

اوشاقلىق گونلىرى نىن اونودولماز خاطره لىرىدىر .

اجتماعى حياتىمىزدا مېم عامل اولان بولدىن سۆز چاراق،

ھرام بوللار سوار اولسا انسانا * شاللاقلاب، چكر اونو ھ

انسان دۇر دۇرد آياقلى حيوانا + دىمكلە، حقللى اولاراق زەد

ترى ايله قازانلمايان، اگريلىك، اوغورلوق يولو ايله الدەد

بوللار اوزو ايله خودخواھلىق، يېرسىز غرور، كېن - كدورت، فساده

گتيردىگىنى، انسانى انسانلىقدان چىخاردىب، يېرتىجى بىر حيوانا مېندل

اشتىگىنى ياداسالپر .

" سۇنمز " آناسى نىن محبت و نوازشە دولو گول اوزونو، ياتىملىنى

ھزىن لايلالارىن دا، خاطرلايب، سۆز اينچىلىرى ايله مصراعلارىنا دوزور .

دوداقلارىن غنچه كىمى آچاردى ،

دوداغىما گول غنچه سى ساچاردى .

كونول قوشو شويىتىندىن اوچاردى .

يوخلايارديم اونون لايلاسىمىلن

آيىلاردىم ھزىن زمزمەسىمىلن .

حمايتىندە، ياشادىغى فداكار آنانى ھمىشە توتغون، دولغون، غم بولودو

چەرەسىندىن چكىلمەدىگىنى گوردو كچە، " سۇنمز " نىن حساس و كىچىك قلىسى

سېخىلىر، اونون دردلىرىنە شريك اولماق اېستەير، دالبا دال علتىنى نور -

دوقدا، آنا ناچار دىلە گلىب،

دەدى : آناز آرزوسونا چاتمادى ،

غملر يەدى لکن، سىزى آتمادى .

سىزى آتیب اوزگەسىنى توتمادى .

بىر شمع كىمى اوزو ياندى گول اولدو،

بىر گنجه نىز اونونچون بىرايل اولدو .

دەپ، اوز گنجلىگىنى، ھمرونون بهارىنى اوشاقلارىنا قربان ائدەرک،

اوز ھوس، آرزو و اېستك لرىنە گوزيومدوغونو، محرومىتلىرە دوزەركە، اوتلا

را وقادار قالدىغىنى يىتيرىر .

گوزلىرى آناسى نىن يوغوسوز، يورغون گوزلىرىنە ساتاشان شاعر،

ياتمايشدى ، گىجە تىكىش تىكىردى .
يورغونلوقدان گۈزلىرى ياش تۆكۈردى .
گاھىدا بىر ، اورەككەن آه چىكىردى .

من دىدىم : آنا ... يورما اوزونو .

ايشىقسىز لاندېر مـا گۈزۈنو .

دىدىكە ، آنا مەنالى باخىشلارلا اوغلونو سوزوب ،

گۈز ياشىلن دولدوراركن گۈزۈنو ،

دىدى : اوغول ايتىرمىسن اوزونو .

بىردوشون او ، دانىشىدىغىن سۈزۈنو .

ايشلەك انسان چىلپاق اولماز اولماز

يامان گۈندە نامردە محتاج اولماز !

دىدى : "جواب وئىرىم . آناسى نىن سۆزلىرى كىچىك " سۆنمىز " دە ، درىن اشر

بۇراخىر . اوندە ايشە ، زحمتە قاتلاشماق ، آناسى نىن زحمتىنى آزالاشماق ،

ماڭلەسەنە كۆمك ائتمەك فەكرىنى اويادىر ، بۇيلەلىك لە اوزونە ايش تالە

بىب فعالىتە باشلايدىر .

قاش قارالاندا دۇيردىم قايىمى ،

قولتوغوما ووراردىم يۈك - ياپىمى .

چۈرەگىمى ، اىپلىگىمى ، ساپىمى .

قايى سىن ائشىدركن قاچىلاردى .

گۈلە - گۈلە مەنە قايى آچىلاردى .

ھەرگۈن ايشدن ائوۋە دۇنوركن ، آناسى نىن گۈلراوز و نوازىلە اونو

قارشىلاماغى ، بۈتون آغرى و يورغونلوقلارنى جانىندا چىغاتىدىغىنى

سۆيلەيدىر .

" سۆنمىز " ائىرىندە آناسىنى بىرامك قىرمانىكىمى مجسم ائتمەك لە ،

اوخوجونو ايش ، زحمت و قىداكارلىغا تشويق ائىدىر . حقلى اولاراق ، ھەرملتىن

ترقى و تكامل بولونو اوندە گۈرۈر .

بىر ملتكى ، چالیشاندىر ، قاچاندىر ،

باغلى قىل ھەنە وارسا ، آچاندىر .

گۈنەش كىمى مالمەنور ساچاندىر ،

ھالەم اولسان اولدوزلارا چاتارسان

ھاھل اولسان ، مەزىزلىگىن ساتارسان ، دىدىر

"سۆنمز" پاي يېز، قىش گىجە لىرىندە، كورسو آلتىنا گىرىپ قوجا تەننى
سىنىن افسانەوى، شىزىن ناغىللارينا قولاق آسدىقلارنى، بىھاربا يىرا
مىنىن غىنەلەرىنى گۆزەل تصويرلەرلە گۆز اۋونۇندە جانلاندىرىپ، سونرا
شاھلىق رۇھىنىن بوغۇچو، آقىرھواسى شاعرى سىخىر، دارىخدىرىپ، اويا
- رتلاش خالى آلاراق،

دائىشانمىر كىشى اۋز آروادىلىن * قونوشانمىر كىشى اۋزا ولادىلىن
دەپ، اعتراض سىنىنى اوجالدىر.

اۋلەكە مىزىن پىر آلتى وطىيى شىرولەرى، ساتقىن شاھىن آلتى
استعمارچىلار طرفىندىن تاراج ائىدىلدىگىنى گۆرۈپ،

وطنىمىن قارا قانىن سوروللار
دامارلارنىن سىغا لايىپ يوروللار
گۈندە سىزە كىيىن جور كلەك قوروللار

نەقتە وئىرەن بوللار گرەك قايتىسىن
بىز كىس بوخ كى ياتمىشلار آيتىسىن...

باشقا يىغىدە :

مىنىن خىلە ايلن وئىردىك لىرىن آلىرلار،
بو ملتىن وار - بوخونو تالىرلار،
ھى... يوكدوركى، بىللىمىزە قالىرلار.

يول پىشرىنە گلير باسلى سلاھلار،

آللە بىلىر، دالىسىنجانلار وار...

او، آجى حقيقت لىرى سايماقلا قالمىر.

آرزوم يودوز، اقل اويخودان اويانسىن،
دوئىشلردە اۋز - اۋزۇنە دايانسىن،
شرافت لە قىزىل قاندا بولانسىن!

حق بولونىدا اۋلەك گۆزەل بىر شەيىر.

شانلى اۋلوم چىركىن ظىردن پىشى دىيىر.

دەمەك لە، خلقىنى آياغا قالدۇرماغا، قودوز تالانچىلار طرفىندىن غىياۋلۇق

نەمۇش حقىنى مەرزە يولوايىلە الەكتىرمەگە چاغىرىر.

"سۆنمز"، "ھايات جەۋھەرلىرى" بىخىلىندە، اجتماعى مەسئۇلىيەت

راق، عدالت - ظەلم، باشقىلا - قاراشلىقى، حق - ناحق، غەلە - قاراشلىقى

اوز - اوزه قويور. حياتا اولان فلسفي باخيشلاريني بديعي افاده لرايله
قلعه گتيريب ،

هر تاپيليش دمير قاپان كيمي دير * سن ائله بيل الكتريك سيمي دير ،
ايكي ياشي سا واشيركن باريشير . * نتيجه ده چراغ يانير آليشير .
دئمك نه ، دگيشيريك ليك وانكشاف يوللاريني وارليغيين ذاتيشدا اولان تضا
لاردا گورور . باشقا يفرده :

حيات دمك تضا دلاردا ن دوغولور ،

بيري دوغولور سا ، بيري بوغولور .

بيري پارچالانير ، بيري ييغيلير .

وارليق داقم اوز شكليني دگيشير ،

يوخلوغونا ن قارشيلاشير ، دگيشير .

يا خود :

آرزولار سا ن اوغلون بويوا و جالسين * ايستيرسن او ، تئز يويوب قوجالسين
گون كي گندير . ياشين اوسته چاتما غا * عين حالدا ، ياخينلاشير بائتما غا
دفيه ، هر بيركني ، بوتون وارليق اوزلوگونده ، ان يوكسك مرحله سينه چاتد -
يقد ، زوالا اوغرويا جاغييني حتمي بيلير ، بعضا " ده ،

ايشيق داقم قارار ليقلا توتوشور ،

حق - ناحق له پنجه له شير ، آتيشير ،

بعضا " يوللار بير - بيريلن قاتيشير .

آغ - قارادان ، يالان - دوزدن سچيلمير ،

حق بويونسا بير شانلي دون بيجيلمير .

دفيه ، نه آغي قارادان ، نه ده يالان دوزدن سچه بيلمير ، ائله جه ده حق يول -
لونا بيردون دا بيجه بيلمير . لکن بونا باخما ياراق ، " سونمز " اون ميسن
لرله انسان قاني بهاسينا الده . ائديلميش آزادليغي قوروماق ايچون
قاري دشمن حيله سيله ، خلقلرين ائله جه ده ، سياسي دسته لرين آراسينا
سالينميش اختلافلاري گوردو كده ، دايانا بيلمير .

ظالم بيري حسرت قويوب چراغا ،

نفاقيميز ، دؤنوب بويوك نفاقا ،

فرصت تاپيب ، آوچي گليب سراغا ،

خرمن اولسا داغ قالاغي ، بير آمبار ،

بير - بير اونو قوش دئله ييب قورتارار .

باشقا يېغىردە :

سا والانىم آرغا دورسا سېنىدە ،

آولارىغىز داھا دوشمىز كېنىدە .

ايغىن مېيى ياسىنىدە دېر ، يا مىنىدە ،

سۈن اورە كىدن الېن وقرسىن الېمە ،

مىدالتىن قوشو قونار گولومە .

ازېلن لىر ھامىسى "بىر سۆز" دېسە ،

مىنىتەن ال گۈتۈرۈپ "بىز" دېسە ،

ئوزگە قالسىن ئوز - ئوزونە دور دېسە

نە يىغر قالار ظلمە ، نە ظلمىكارا ،

ھالەم دۈنر بىر چىچكلى بېلار .

دەپ ، زىھىتلىك خىلقلىرى بىرلىگە چاغىرىر . تاسفلىر اولسون كى ، بوآرزومۇ -

ئو مىھال سا يېپ ، قانات آچاراق خىيال دىنياسىنا پناھ آپارىر .

ايلدىرىم تىك شاققىلدا يېپ ، شاخايدىم ،

اولدور اولوب فضالاردا آغايىدىم .

كۈچە چىكەن - گلە جگە باغايىدىم ،

بىر گۈرىدىم گلە چىكەن نەلر وار ،

مىلدەنمى ، انصافدانمى خىر وار ؟

بۇيىلەلىك نە ، اوخوجونو دوزگون يولا ھدايت ائىتمەك مۇستەھكەم ، روح بىوكسىگ

- لىكى دوغورماق مۇستەھكەم ، ناامىداق دېر . باشقا بىرىشردە :

اورە ك بىر آن سىنە نىزدە دۇيونسور ،

ھايات ئوزون گۈستەرەك ، دۇيونسور ،

بىر آن سونرا ، اورەك يانىر - گۈيونسور ،

بىرگون اولور ، چىرىپىتماقدان دايانىر .

ھايات اوندا باشقا رەنگە بويانىر .

دۇيونن ، ھايات وئرن ، گۈيىنە يىن فعالىت جىريانىنى "بىر آن" سۆزۈ ايلەشتىر -

مەك ، نەظرە غىرى عادى گلىر ، سونرا ، بىرەمە دۇيونن اورەك چىرىپىتماقدان

دايانماغى ، بىر انسان مىروئون سۆنمەيى دىمىگدېر . "ھايات اوندا باشقا

رەنگە بويانىر" سۆزلىرى مېھم وآنلاشلىمازدېر ، بىر اورەك دايانماقلا -

ھايات ئوز طېيى جىريانىنى ھىچ وقت دىگىشمىز . باشقا بىرىشردە مىدلىق نەتىجە

آلاراق ،

بشریت کفجه - گوندوز چالیشیر ،
چالیشدیقجا ، آلولانییر ، الیشیر ،
طبیعتله هئی... ساواشیر - باریشیر .

بوسایا قیلا حیات گئدیر ایره لسی ،
قیرمیسزلی ، آغلی ، ساری ، قارالسی .

مبارزه گئیشله نیر ، دارلانییر ،
تدریجیلن ، دولغولانییر ، بارلانییر ،
بیلیک لرین خزینه سی وارلانییر .

چوخالدیقجا تجربه لر ، بیلیک لـر ،

هامبارلانییر آچاق - اوجا گدیک لر ،

دقیقه حیات باقدان - پاشا بیرمبارزه میدانی اولدوغونو ، انسان اوز
فعالیت ، علم و ذکاسی ایله طبیعتی اوزونه مطیع ائتدیگینی یشتیریر .

البتہ "سؤنمز" ، "آغیرایلر" اثرینده تصویر ائتدیگی دوزولمز ،

آجی خاطره لریالنییر اونون اوز سرگذشتی دگیل ، بلکه ده ، مستبدشاهلارین

فرمانی ایله دارا چکیلیمیش زندانلاردا اشکنجه آلتیندا جان وهرمیش ،

تبعیدگاهلاردا - سورگونلرده ایتکین دوشموش مینلرجه اشیزقالمیش غا -

قله لرین بدبختلیک وفلاکت ایچه ری سینده کچیردیگی شوم حیاتین حقیقی

بیر صحنه سیدیر ، شاعر مهارتله اونلاری گوزوموزون اؤنونده جانلاندیرا

بیلیمیشدیر ، اوخوجولارینی اوز سرگذشتی ایله تانیش ائتمک له ، "تاپشیریقلا

- ریم" شعرینده حکیمانه نصیحتلره کچیب ، حیاتدا بیراوزلو ، دؤنمز ،

مردانه ، مردانا یا شاماغی ، ظلم - ستمه ، زورا ، بویون اگمه مه کی ، حیل و تزویر

یا التناقضدان اوزاق اولماغی ، قاریشقا ، بال آریسی کیمی ، رحمته - آنگه

قاتلاشماغی ، هرايشده عقل و منطقى اساس توتماغی تا پشیریر و گنجلیگه

دوزگون بولو آشیلا ماغا چالیشیر .

دیرلیکیزده ، هدفیزدن چؤنمه یین !

باش دا ورسر ایمانیزدان دؤنمه یین !

آلولانساز ، بیر پوفون سؤنمه یین .

قویون اودور آلولاریز گور اولسون !

ایشیغیرلا کفجه - گوندوز بیرا ولسون !

دقیقه ، گنجلیگی دؤنمز مبارز انسانلار اولماغا چاغیریر .

" اسکندریین وصیتی " شعرینده : دنیاسی فتح و تاراج اعدن، قائلار

توکموش اسکندر دنیا دان کوجرکن ، الینی تابوتون ائشیکینده آجیق قوت
یماغی وصیت ائدیپ دئیر :

اوکس کی، من کیمی دوشونوب ، دئیر * ظلمولن قارانیپ یاشاماق خوشدور
گورسون کی، بیر بئله قدر تله بئله * دنیا دان گئده نده الیم ده بوشدور ،
قاراقوش " منظومه سینده :

آی قاراقوش ظالم تک سن دگیلسن * گوزگوز دوجکجه یخیلن وار - یئین وار
هر عملین وار بیر عکس العملی * گونده مینلر اولدورن وارا اولن وار
دئمک له ، دئورونون ظلمکار حاکم لریخه هشدارلیق ائده رگ ، جنایتلری عین
مکافاتنی اونلاری گوزله دیگینی یادلارینا سالماقلا ، اونلاری عادل اولما -
فا ، مرتکب اولدوقلاری جنایتلریندن ال گوتورمه یه جاغیریر . آنجاق ائوزو
ده بیلیرکی ، " دعا اوخوماقلا ، دوتوز داریدان چیخماز . "
شاعر " یاسلی ایل دؤنومی " شعرینده قانلی " ۲۹ بهمن " حادثه سیندن
الهام آلاراق ، بدیع و دولغون بیر تابلویا راتمیشدیر .

سحرگون چیخاندا افقه باخدیم * شیرا ائتدیم اوجا دا ، آلقا قدا ، دوزده
گوردم گونشمن ده قیزاریب گوزو * آل شفق یویونور قانلی دئیزده
دئییه ، داغلاری ، دوزلری ، آل شفقنی حتی گونشی ده قان دریا سیندا گورور .
۱۳۵۷ - نجی ایل نوروز بایرامی تیریز ایچون قارابایرام اییدی ، یازیق
آنالارین بالام وای ... دئییه ، اوجالان ناله سی هله ده ائشیدیلیردی اقل
دردینی ائوز دردی بیلن شاعرین نظرینده هر یئر قانلی گورونور ، قونشو -
لاری بایرام مناسبتیه اونا وئردیگی " لاله دن " پوزولور - عصیانیتله
الینی دوستونون الیندن چکیر . اونون بو حرکتیندن قونشوسو نجه توتوب
لدوغونو بئله تصویر ائدیر :

صانکی ، اود پارلادی باغیشلاریندان
بیر لاله یه باخدی ، بیرمنه باخدی
گوزونده جانلاندی بیردرین سوال
او ، سوال کونلومو یاندیردی - یاخدی
بو درین سوالین معناسینی تکجه ،
اوغلوشهید اولان آنالار بیلر ،
شانلی جوانین اولوم نسگیلین ،
فره سی اوجالانان ، صونالار بیلر .

شہیدلرین قانیندان سوار یلمیشدیر،
اودور یار یاقلاری "انتقام" سسلر.
مبارز خلقیمین ظالمه قارشیی،
قارا نفرتیمینی باغریندا بسلر.

دئییه، وئر یلن لاله نین درین معنا سینی درک ائدیر. قونشوسونون اونداندا،
آرتیق کدرلی اولدوغونو دویور. نهایت ۲۹ - بهمنده تبریزده آخیدیلیمش
آل قانلار ایران خلقلرینی هیجانا گتیردی.

بولاقلار توپلانندی دره ده، دوز ده، * دنیزه برابر چایلار یارانندی
خلقلر بیرلشدی عملده، سۆزده، * پیچیلتی گوجلندی، هایلار یارانندی.
دیللرده "الله اکبر..." خلقلر آخینی آمانسیر سئله چئور -
یلیب، شهرت و شهوت سرائیلارینی داغیتدی. شاعر بو فال بیتدن سئوینیر،
آلهامی جوشاراق،

مبارز ائللرین جوشغون گوجویلن * آلیندی بیر - بیر قارازندانلار!
قفسلر آچیلدی آزاد اولدولار، * زنجیره باغلانمیش ایگید املانلار!
همین شعرین یاشقا یئرینده:

ظالملر اوجاغی اود توتوب یانندی * آچیلدی تکجه بیر قانا دیم منیم
هله لیک بوسینیق آزاد قاناتلا * جانلانا ربو، یورغون حیاتیم منیم
شاعر ائللرین قودوز دشمنه غلبه سیله، گله جک آزاد وشن حیاتتا امید
بسله ییر.

"سؤنمز" کئچمیش آجی حیاتییمیزی بدیع اوبرازلارلا قلمه گتیره -
یلمیشدیر. جاسارتله دئییه بیلرم کی، شاعرین آفتوبیوگرافیک (اوزترجمه)
حالی) ژانرا یاخین اولان "آغیر ایللر" اثری شعریت و معنا دولغونلوغو
جهتدن قیمتی بیر اثر سایلا بیلر.

لکن، کتابدا بعضی کیچیک ایرادلار دا گۆزه چارپیر مثلا:

(۲. اتجی بندده) "ایلدیریملار ایشیق دوغور ساچماقدان"

بومصراعدا معنا آنلاشیلما زدید، منجه "ایلدیریملار شاخماقدان ایشیق
دوغور" دئمک قافییه خاطرینه ساچماقدان "سۆزو آخیرا دوشدویوندن معنا
ایتیبدیر.

یاخود: "طوفان قوپار اودلو بولودلار یاغدیرار"

بو مصراعدا "اودلو بولودلار یاغدیرار" سۆزلری واقعیتدن اوزاق گؤ-
رونور. چونکی، هر نه یاغسا بولوددان یاغار، بولودا غوزا ودا ولوب یاغماز.

یا خود "ایش و آنام" پارچاسی نین ۱۵۵ نجی بندینده آنانا مسرگه
 محتاج اولماق ایچون ایشله دیگینی و ۱۵۷ نجی بندده ده
 یا مان گونون عمرو آز اولار،
 قیش قورشولار، بهار اولار، یاز اولار،
 دئییه، اوغلونو گلهجهیه امیدوار ائتدیگی حالدا، بیردن ۱۵۶ نجی بندده
 اوزوندن چیغیب، یاز بولودو کیمی گورولدا یاراق،
 بوینومدا کی زنجیرلری آچارام * باش گوتوروب بودیاردان قاچارام
 قورتارارام بوزندانان اوزومو * گۆره بیلمز بیرکس منیم توزومو.
 دئمهیی، رحمتکش وفداکار بیر آنانین روحیه سیندن اوزاقدیر، آنا
 - نین شخصیتینی کیچیلدیر. همده کتابدا املا پوزغونلوقلاری اولدوقجا
 چوحدور. تنقیدی اشاره لر ایسه بوسوتون اونودولموشدور. بوزارینی
 اونوتما مالیتی کی، یازیلاردا یازیچی و یا خود شاعر اوز فکرینی
 اوخوجویا دوزگون صورتده یئتیرمک ایچون تنقیدی اشاره لرین اهمیتی
 چوخ - چوحدور.
 آنجاق، "عیسی نین صون شامی" پوئماسیندا بوکیمی املا خطا
 لاری چوخ آز گۆزه چارپیر.

آردیسی وار.

*** **

بقیه (زبان ترکی در آذربایجان)

اقتصادیات کوچ نشینی بزبانهای عربی و فارسی تحصیل می کردند و آثار
 خود را باین زبانهای می نوشتند. باین ترتیب آنها با اینکه از نظر
 مشخصات قومی ترک زبان بودند، لیکن مانند دانشمندان عربی زبان و فارسی
 زبان و فرهنگ اسلامی خاور را رشد می دادند. تعداد دانشمندان ترک
 زبان و شعرای آنها که بزبانهای عربی و فارسی کتاب نوشته اند بسیار
 زیاد است. خانواده هندو شاه و فرزندوی محمدنخجوانی نیز جزو آنها
 بشمار می آیند.

زبان ترکی در آذربایجان

سطور زیر را که روشنگر نکات مهمی است، عیناً از صفحات ۸ تا ۱۷ "پیشگفتار" متن علمی و انتقادی کتاب "دستور الکاتب فی تعیین المراتب" اثر محمد بن هندو شاه نخجوانی - قرن چهاردهم میلادی - که بسعی و اهتمام آقای عبدالکریم علیسی زاده از طرف آکادمی علوم اتحاد شوروی - انستیتوی خاورشناسی - جزو سلسله آثار ادبی ملی خاور در مسکو بسال ۱۹۶۷ بطبع رسیده است نقل می‌کنیم. پیشگفتار نیز بقلم "استاد علیزاده" فوق الذکر می‌باشد. نویسنده پس از مقدمه‌ای درباره سبک مؤلف چنین می‌گوید:

کتاب محمد نخجوانی بسبک خاص ادبی او با استعمال اصطلاحات فراوان و بکار بردن کلمات و عبارات متعدد درباره کلیه رشته‌های اصلی علم، امور دولتی و حیات اجتماعی - اقتصادی و تولیدی نگاشته شده است. بدون مبالغه میتوان گفت که محمد بن هندو شاه نخجوانی واقعاً "دانشمندی متبحر و آگاه به تمام امور دولتی، متفکری ژرف اندیش و در دایره وسیعی از رشته‌های دانش، نظریه و عمل صاحب عقیده بوده است.

بطوریکه درباره گفته شد کتاب محمد نخجوانی سرشار از اصطلاحات فراوان کلمات و عبارات علمی، اجتماعی - اقتصادی و نیز اصطلاحات جداگانه‌ای در باره کوچ‌نشینان است مثلاً "در مقابل اصطلاح "مقیم" بمعنای "آبادی" - نشین"، محمد نخجوانی اصطلاح "کوچکنجی" را بمعنای کوچ‌نشین بکار می‌برد. این اصطلاح و اصطلاحات متشابه را مادر آثار نظام‌الملک، رشیدالدین، حمداله قزوینی و نویسندگان دیگر عصر سلجوقیان و مغولان مشاهده نمی‌کنیم. بکار بردن اصطلاحات فراوان توسط محمد نخجوانی اولاً "بما امکان می‌دهد که بوجود اصطلاحات مزبور در هر رشته جداگانه از علوم آن زمان پی می‌بریم و ثانیاً این امر تسلط نویسنده را بر زبانهای عربی و فارسی و اصطلاحات سرشار این دو زبان (که هیچ یک زبان مادری او نبودند) نشان می‌دهد.

خود محمد نخجوانی، نظیر و صاف، درجه اطلاعات خود را از زبان فارسی بیان می‌دارد و تا پید می‌نماید که بزبان عربی نیز به همین اندازه تسلط دارد و ضمناً "وعدده میدهد که کتاب دیگری بزبان عربی خواهد نوشت ***"

از مطالب فوق الذکر این سؤال پیش می‌آید که آیا زبان مادری خانوادۀ نخجوانی بطور کلی کدام زبان بوده است؟ برای روشن ساختن این سؤال بی‌جا نخواهد بود اگر درباره نقش زبانهای اصلی رایج بین مسلمانان خاور در قرون وسطی یعنی زبانهای عربی، فارسی و ترکی مطالبی بیان کنیم. همان طور که معلوم است در ایران، آذربایجان و کشورهای همجوار در دوران قرون وسطی زبانهای عربی و فارسی چون زبانهای رسمی شناخته شده بود و تا دوران معینی ابتدا تحصیل بزبان عربی و بعداً "بزبان فارسی انجام می‌گرفت". در طول چند قرن تا قرن یازدهم زبان حاکم کتابی زبان عربی بود. سپس عربی و فارسی تقریباً "از قرن سیزدهم اساساً" زبان فارسی گردید. ما در این مورد که زبان ترکی برای خلقهای غیر ترک زبان تحصیلی و کتابی باشد اطلاعی در دست نداریم. باین ترتیب نویسندگان کتبی که بزبان ترکی نوشته اند خود از محیط ترک زبان برخاسته بوده اند.

معلوم است که پدر محمد نخجوانی کتابی بنام "صاح العجم" در لغات و دستور زبان فارسی به سه زبان فارسی، عربی و ترکی پر شده، تحریر در آورده است. *** پس پدر محمد نخجوانی زبانهای عربی و فارسی را بنحو اکمل میدانسته است. ولی چون در کتاب "صاح العجم" زبان ترکی را نیز مرادف با زبانهای عربی و فارسی بعنوان زبان کتابی بکار برده همین اثر شاهد آنست که زبان مادری او ترکی بوده و بر آن تسلط کامل داشته است. بر اساس اصل فوق الذکر، یعنی تعلق نویسندگان کتب بزبان ترکی فقط بخلقهای ترک زبان

*** محمد نخجوانی، متن انتقادی "دستور الکاتب فی تعیین المراتب" جلد دوم، ص ۳۶۶.

... که این ضعیف نحیف همچنانکه در میدان فارسی زبانی که بر مراکب خسروانی سوار می‌کنند در پیدا، تربیت نیز با دایان تازی انبازی میتواند نمود و بر تگاوران عربی بهر مقصد که میخواهد میتواند اندوانید...

*** در همانجا، ص ۳۶۶.

... و این ضعیف را وقت و عمر مسا عدت و مسا محنت گذر همین نمط کتابی دیگر در منشآت عربی مصنف و مرتب گرداند تا طالبان آنها عربی نیز برایشان رجوع بمطالب خود رسند...

*** با کمال تاسف باید گفت که این کتاب تا امروز چاپ نرسیده است.

می‌توان یکبار دیگر با جسارت تایید کرد که زبان مادری خانواده، نجوانی
 ترکی بوده و پسرنیز مانند پدر منسوب به آن گروه از خلقهای ترک زبان بوده
 که از قدیم الایام در اراضی آذربایجان جنوبی و شمالی مسکن داشته‌اند.
 مانند خانواده نجوانی بسیاری از نمایندگان خلقهای ترک زبان
 کتب تاریخی، فلسفی، طبی، جغرافیائی، مذهبی و غیره خود را و همچنین بسیاری
 از شعرا، جهانگردان بزرگ و غیره که منسوب به خلقهای ترک زبان هستند و از
 آذربایجان و یا کشورهای دیگر خارج و نزدیک و میانه برخاسته‌اند کتابهای خود
 را بزبانهای عربی و فارسی نگاشته‌اند نه بزبان مادری. حتی تا دوران -
 معینی دانشمندان فارسی زبان نیز آثار خود را بزبان عربی می‌نوشتند. ما
 این پدیده را کاملاً طبیعی می‌دانیم، زیرا با نظام اقتصادی زندگی این خلق
 ها سیستم تحصیل آنها وابستگی کامل دارد. موضوع از این قرار است که
 عناصر نژادی ترک زبان و ایرانی زبان که از لحاظ منشاء یکی از کهنترین
 خلقها بشمار می‌روند که نظام حاکم اقتصادی متفاوتی داشتند، قبایل ایرانی
 زبان، اساساً "زندگی حضری داشتند، در صورتیکه قبایل ترک زبان اصولاً
 مشغول دامپروری و شکار بودند که با طرز زندگی کوچ‌نشینی رابطه ناگسستنی
 داشت بدون اینکه بجزئیات این مسئله که خارج از موضوع تحقیقات ما است
 بپردازیم، متذکر می‌شویم که چه در اصل اداره اقتصادیات حضری و کوچ‌نشینی
 وجه در سطح فرهنگ مردمی که زندگی حضری و کوچ‌نشین داشتند تفاوت‌های کامل
 محسوس دیده می‌شود. قبل از همه کوچ‌نشینان فاقد شرائطی بودند که آبادی
 نشینان برای رشد و ترقی فرهنگ داشتند که این نیز مربوط به نظام اقتصادی
 و طرز زندگی آنان بود. زندگی در صحرا، اقتصاد دامپروری، انتقال دائمی
 از محلی به محل دیگر، جنگ و جدال برای تصرف مراتع و شکارگاهها، خصومت‌های
 قبیله‌ای و غیره مانع جدی رشد فرهنگ کوچ‌نشینان و یکی از علل اساسی
 عقب ماندگی فرهنگی آنان نسبت به آبادی نشینان بود. آبادی نشینان از
 دوران قدیم دارای الفبا بودند، در صورتیکه کوچ‌نشینان به‌عللی که در بالا
 ذکر شد در آن دوران الفبا نداشتند. برخلاف آبادی نشینان از خود کتبی
 به میراث نگذاشتند. لیکن برای مطالعه زندگی اقتصادی، تسلیحات و وسایل
 یلی که در تولید بکار می‌بردند، برای آشنائی انواع اصلی اشتغالات و کار
 های روزانه آنها از جمله شکار، صنایع ظریفه، رقصها، آلات موسیقی آنها و
 نیز برای شناخت عالم حیوانات و بدست آوردن اطلاعات مردم‌شناسی پیرامون

حیات کوچ نشینان دامپرور مدارک مادی ذیقیمتی در دست داریم که آبنادی
نشینان نظیر آنها را نداشته‌اند. این مدارک عبارتند از تصاویر و بیشمار که در
روی سنگها کنده شده و متعلق به دوره‌های گوناگون است که از هزاران سال
قبل از میلاد آغاز می‌گردد. این سنگ‌نوشته‌ها در بعضی از کشورهای آسیای
جمله در آذربایجان و کشورهای همجوار آن وجود دارند.

نظریاتی که تصاویر و روی سنگها اصولاً در کشورهای که ساکنان آنها
خلقهای ترک زبان هستند گسترش یافته، لذا وجود این آثار در آذربایجان
اساساً "مربوط بتاریخ گذشته قباایل کوچ نشین ترک زبان می‌باشد. با در
نظر گرفتن شرایط طبیعی و ثروتهای آذربایجان و فورماتع، شکارگاهها و
وضع جغرافیائی آن می‌توان تصدیق کرد که آذربایجان از این حیث وضع
مستثنائی دارد. بعضی از تصاویر و روی سنگها که در آذربایجان و معالک
اطراف آن کشف شده، از جمله تصاویری که ا. م. جعفرزاده در قوبستان یافته
تقریباً "بدوران چند هزار سال قبل از میلاد تعلق دارد" * این موضوع نشان
میدهد که حتی قبل از پیدایش تصاویر و روی سنگها در اراضی آذربایجان، در
این سرزمین همچنان قباایل کوچ نشین ترک زبان سکونت داشتند. اینان
بعدها، هر چندگاه، هم از سمت شمال و هم از جانب جنوب و گاهی هم از طریق مها-
جرت چنانکه در دوران انوشیروان (سالهای ۵۲۱ - ۵۷۸) در قرن ششم موقوف
پیوست، قباایل کوچ نشین ترک زبان که از لحاظ زبان و اداره امور اقتصاد
- دی نزدیک بودند بهم پیوسته هسته اصلی اهالی آذربایجان جنوبی و
شمالی را تشکیل دادند که اکنون به چند ملیون می‌رسند.

دولتهائی که قباایل کوچ نشین ترک زبان در قدیم بوجود می‌آوردند
گاهی بچنان قدرتی می‌رسیدند که دول بزرگ همسایه مجبور می‌شدند آنها را
جدا "بحساب بیاورند، نفوذ عمیق و فرمانروائی در امتد قباایل ترک زبان
در ایران و آذربایجان را اگر با حاکمیت سده‌های قبلی مقایسه کنیم این نفوذ
مربوط بدوران سلسله غزنویان می‌گردد که این حاکمیت در هنگام سلطنت
سلجوقیان با وج قدرت خود رسید بطوریکه چندین قرن دوام یافت. در این

* - مراجعه کنید به اثر: ا. م. جعفرزاده، تصاویر و روی سنگهای قوبستان، (آذربایجان شوروی)، آثار تحقیقی انستیتوی تاریخ آکادمی علوم
آذربایجان، جلد سیزدهم، ص ۲ - ۷۹ (۵۷ - ۱۹۵۸)، باکو.

همین مؤلف، آلبوم تصاویر و روی سنگهای قوبستان، مسکو، ۱۹۷۲.

(بزبان روسی)

دوران قبايل ترک زبان، بعد از تصرف آذربايجان بقبایل هم قوم خود که مشغول اقتصاديات حضری و کوچ نشینی بودند برخورد کردند و در طول چند قرن بين خودشان و همچنین با ساکنين محلی درهم آميخته مستحيل شدند* در منابع کتبی درباره ستمها، فارتها، بيعدالتیهای فتودالهای ترک زبان در دوران فرمانروائی آنها و همچنین شجاعت آنها مطالب فراوانی وجود دارد. ولی در این باره که فتودالهای ترک زبان در آذربايجان و ولايات ديکرتحت تابعیت خوداهالی را بزور وادار به ترکی حرف زدن میکردند در منابع اطلاعاتی وجود ندارد. همچنین در این باره که در زمان فرمانفرمائی سلسله های فتودالی ترک زبان در خاک ایران، آذربايجان، عراق، گرجستان، آسیای صغیر و کشورهای دیگر تحصیل بزبان استیلا گران انجام می گرفته اطلاعاتی در دست نداریم. برعکس در آن دوران تحصیل در رشته های فلسف، فقه، طب، ستاره شناسی (نجوم)، شرعیات و غیره بزبانهای عربی و فارسی بود. در مدارس عالی آن زمان مانند "مدرسه نظامیه" بغداد و "مدرسه محیدیه" تبریز و "مدرسه طب دارالشفاء" تبریز تحصیل بزبانهای عربی و فارسی صورت می گرفت. بسیاری از دانشمندان عربی زبان، فارسی زبان و

* - نظرها درباره این مسئله در مقالات زیرین نیز منعکس شده است :

ع.ع. علیزاده " بعضی از مسائل مربوط بتاریخ سلطنت سلجوقیان در خاور - میانه و ماورای قفقاز " مسائل تاریخ خلقهای قفقاز، تفلیس، ۱۹۶۶ ص ۲۶۸-۲۶۹، همین مؤلف : اشتراک نظر دانشمندان قرون یازدهم، چهاردهم ایران و آذربايجان، اطلاعات اکادمی علوم آذربايجان شوروی، سری تاریخ، فلسفه و حقوق، ۱۹۶۸، شماره اول، ص ۴۸، ۴۹، همین مؤلف : نظام الملک، رشیدالدین و محمدنخجوانی، اطلاعات اکادمی علوم آذربايجان شوروی، سری تاریخ، فلسفه و حقوق، ۱۹۶۹، شماره اول، ص ۳۲ - ۴۵، همین مؤلف : استعمال اصطلاحات ترکی و مغولی در آثار رشیدالدین ووصاف، ماخذشناسی گرجی، جلد سوم تفلیس ۱۹۷۱، ص ۱۷۶ - ۱۷۷، همین مؤلف : عقاید اصلاح طلبانه و اشتراک نظر نظام الملک، رشیدالدین و محمدنخجوانی پیرامون مسائل اقتصادی (قرون یازدهم - چهاردهم)، اطلاعات اکادمی علوم آذربايجان شوروی، سری تاریخ، فلسفه و حقوق، ۱۹۷۱، شماره دوم، ص ۴۹ - ۵۰.

(ادبیات نامبرده همه بزبان روسی است)

ترکی زبان در این مدارس کسب دانش نموده‌اند. در آن دوران حتی سخنی از تحمیل زبان ترکی در ادارات دولتی در میان نبود. برعکس در ادارات دولتی (غیر از ارتش)، در مکاتبات بین حکام، در دادگاهها و غیره زبانهای عربی و فارسی بکار می‌رفت. حتی فرمانهای دولتی، پریلفها و غیره برای اینکه خلقهای دیگر مضمون آنها را درک کنند، گاهی بزبان هر خلقی انتشار می‌یافت *

کتابها و بطور کلی آثار علمی و اشعار بزبانهای عربی و فارسی نوشته می‌شدند. در زمان سلطنت سلسله‌های فتودالی کوچ‌نشین ترک زبان خلقهای تابع غیر ترک زبان را مجبور نمی‌کردند که بزبان خلقهای ترک صحبت کنند. اغلب فتودالهای ترک زبان می‌کوشیدند بزبان فارسی سخن بگویند. گاهی خود آنها بزبان فارسی شعر می‌گفتند و مکاتبه می‌کردند. باین ترتیب از طرف طبقه حاکم سلسله‌های فتودالی ترک زبان چنین قصدی وجود نداشت که زبان ترکی را بجزو به خلقهای غیر ترک تحمیل کنند. اصولاً باید گفت که در حاکمیت فتودالی قرون وسطی سیاست تحمیل قهری زبان خلقی بر خلق دیگر وجود نداشت. در حالیکه در مورد قبول اعتقادات مذهبی کاملاً وضع دیگری به چشم می‌خورد. در مورد دین تحمیل قهری عملی می‌گردید. می‌دانیم که خلقهای ترک زبان و مغولی زبان تحت نفوذ فرهنگ محل، خود بطور دستجمعی اسلام را پذیرفتند. و بعداً "سخت کوشیدند تا آنرا رواج دهند. خود خلقهای ترک زبان حکم

* - در این باره مراجعه کنید به: و. و. بارتولد، کتیبه فارسی دیوار منجد متوجه درآنی، سنت پترزبورگ ۱۹۱۱، ص ۱۲، ۱۳. همانجا: سخنان مورخ جوینی و محمد نجوانی نقل می‌گردد (ص ۱۳ تبصره ۱). بنا بقول و. و. بارتولد حتی در دربار مونگ‌خان (۱۲۵۱ - ۱۲۵۹) کارمندان ایرانی، اویغوری، چینی، تبتی، تانغوت و دیگران خدمت می‌کردند تا هر خلقی بتواند فرمانها را بزبان خود دریافت دارد. این فرمانها بنا بقول رشیدالدین بطریق غیس تنظیم می‌شد و بهتر از دوران پادشاهان قبل از مغول بود و اگر آن سلاطین زنده بودند یقین که از نمونه‌هایی که در زمان مغولها بوجود آمد تقلید می‌کردند (همانجا، ص ۱۲، ۱۳، ۱۴).

** - هندو شاه بن سنجر نجوانی، شارب السلف، چاپ فوق الذکر ص ۱۵۹. رشیدالدین جامع التواریخ، متن علمی - انتقادی یا اهتمام ع. ع. علیزاده جلد سوم، باکو، ۱۹۵۷، ص ۱۹۵۷، ۲۹۴ - ۲۹۸. جامع التواریخ جلد سوم ترجمه روسی، پروفیسور آ. ک. آرندس، باکو، ۱۹۵۷، ص ۱۶۵ - ۱۶۷. وصاف الحضرت، تاریخ وصاف، چاپ علمی بمبئی ۱۲۶۹ هجری، ص ۲۱۶، ۲۱۷. بنا بقول وصاف، در عرض یکروز دویست هزار نفر اسلام آوردند. وصاف ص ۲۱۷.

بررسی دربارهٔ کتاب دده قورقود

(۷)

زبان و اسلوب کتاب دده قورقود

ویژگیهای زبان داستانهای دده قورقود در میان گویشهای مختلف زبان ترکی، به زبان آذربایجانی نزدیکتر است. البته این بدان معنی نیست که تمام خصوصیات زبانی کتاب منطبق بر زبان آذربایجانی باشد. چنانچه معلوم شده است در آن زمان هنوز بین دو گویش آناتولی و آذربایجانی اختلاف چندانی پدید نیامده بود. از این نظر برخی ویژگیهای زبان کتاب با زبان مردم آناتولی شرقی مثل نواحی "قارص"، "ارزروم" و "وان" که نزدیک آذربایجان هستند نیز همخوانی دارد.

ضمناً از آنجا که مردمی که خالق این حماسه ها بودند چندان تحت تاثیر فرهنگ اسلامی قرار نگرفته بودند، در کتاب دده قورقود به نسبت آثار بعدی آذربایجانی لغات و اصطلاحات عربی و فارسی بسیار کمی وجود دارد مثلاً:

بجای شئی ،	نسنه .	بجای مریض ،	سایرو
"عاشیق ،	اوزان .	"صحرا ،	یازی .
"حیله ،	آل .	"اذان ،	یان .
"دعا ،	آلقیش .	و	

بکار رفته است .

کلماتی نیز در کتاب وجود دارد که در زبان معاصر آذربایجان تغییر یافته و شکل دیگری ادا می شوند مثلاً :

قانسى که بجای "هانسى" بمعنی (کدام) بکار می رود .
 قاچان که بجای "هاچان" بمعنی (چه وقت) بکار می رود .
 توتساق که بجای "دوستاق" بمعنی (اسیر) بکار می رود .
 و

داستانهای حماسی دده قورقود که مستقیماً از ادبیات شفاهی مردم اخذ شده اند گنجینه‌ای با ارزشی از ضرب المثلهای و اصطلاحات خلق را در بردارند که قسمتی از اینها هنوز هم در آذربایجان رواج دارد. از آن جمله :

قارى دوشمن دوست اولماز !

یعنی (دشمن دیرین دوست نمی شود)

"گوپلون اوجا شوتان ارده دولت اولماز !"
یعنی (مال و منال در کف مرد بلند همت قرار نمی گیرد) .

.....

دستانهای حماسی دده قورقود از قطعات نظم و نثر تشکیل شده است . معمولاً جریان وقایع به نثر گفته می شود و احساسات و گفت و شنودهای مهم قهرمانان به نظم بیان می شود . بی شک "اوزان" پس از تعریف قسمت منشور قطعات منظوم را به همراهی سازش قویوز می خوانده است .

نظم در دستانهای دده قورقود پیرو قواعد خاصی ، در آن وزن و قافیه بشکل تکامل یافته کنونی که میان عاشیق ها مرسوم است ، وجود ندارد . مصراعها بعضی کوتاه و برخی بلندند ، و به نظر میرسد که این گنجینه وزن هنگام ایفای شعر بوسیله ساز گرمیم می شده است بعنوان نمونه یک قطعه منظوم از دستان چهارم (دستان اسارت اوروز پسر قازان به دست دشمن) را در اینجا ذکر می کنیم :

(بورلا خاتون قازانا سؤیله میش :)

- (۱) قارشو یاتان قارا داغدان
- (۲) بیر اوغول اوچور دونسا دئی گیل مانا !
- (۳) گولونک ایله بیخدیراییم .
- (۴) قامین آخان بوگروک سودان
- (۵) بیر اوغول آخیتدینسا دئی گیل مانا !
- (۶) دامارلارین سویولدایین .
- (۷) آزقین دینلو کافرلره
- (۸) بیر اوغول توتدور دونسا دئی گیل مانا !
- (۹) خان بابامین یانینا من وارایین ،
- (۱۰) آغیر لشکر ، بول خزینه آلایین ،
- (۱۱) آزقین دینلو کافرلره من وارایین
- (۱۲) یارالانوب قازیلیق آتومدان ائتمینجه ،
- (۱۳) قول - بود اولوب ، یئرا وزونه دوشمینجه ،
- (۱۴) یالنیز اوغول خبرین آلمایینجا
- (۱۵) کافر یوللاریندان دؤنمه یین .

یعنی : " بورلا خاتون " به قازان " (شوهرش) چنین می گوید :

" اگر از کوه سیاه به پهلوی خوابیده

فرزندم را هت کردی ، بگو بامن !

من با کلنگ ویرانش می سازم .

اگر به تنهایی

سپردیش ، بگو بامن !

من بستر آنها خشک خواهم کرد .

وگر او را اسیر دست کافرهای بی دین کرده ای

بگو بامن !

من از خان ، از پدر ، گنج و لشکر بازگیرم .

بسوی دشمن بددین خواهم رفت

و تا آنکه که اندر

خون سرخ خود نفلطیدم ،

و از اسیم نیافتادم ،

و تا وقتی که از فرزند خود ،

برگف نیارم نشانی ،

از راههای دشمن کافر بر نخواهم گشت . "

همانطور که در شعری فوق می بینیم مصراعهای (اول ، سوم ، چهارم ، ششم و

هفتم) هشت هجایی اند ، و مصراعهای (دوم ، پنجم ، هشتم ، نهم ، دهم ، یازدهم و

چهاردهم) یازده هجایی پند و مصراع دوازدهم چهارده هجایی ، مصراع

سیزدهم ، دوازده هجایی و بالاخره مصراع آخر نه هجایی است .

دستهای دده قورقود غالباً " در پایان آنها راوی از زبان دده -

قورقود شعری می خواند با این مضمون :

" ای پدی قانی دد دیگوم بگ اره نلر ؟

دنیا منوم دثیه نلر ؟

اجل آلدی ، یئر گیزلهدی ،

قانی دنیا کیمه قالدی ؟

.....

" اکنون کجا پند آن بیک های قهرمان ؟

آنانکه می گفتند دنیا از آن ماست ؟

اجل گرفت و خاک پنهانشان کرد ،

دنای قانی به کدامین کی ماند ؟

.....

به جرئت می‌توان گفت که در ادبیات کلاسیک آذربایجان کتابی را نداریم که بتواند باغزای فرهنگی و زبان شیوا و اصیل کتاب دده قورقود را برابری کند.

حماسه دده قورقود و داستانهای بعدی مردم آذربایجان *

حماسه دده قورقود در داستانهای بعدی مردم آذربایجان تأثیر فراوانی نموده است. اولاً باید گفت که داستانهای حماسی آذربایجان از نظر اسلوب و شکل بطور کلی بر اساس داستانهای کتاب دده قورقود ساخته شده اند. بهترین دلیل این مدعا حماسه "بسیار معروف" کوراوغلو است. در کتاب دده قورقود دوازده داستان (بوی) وجود دارد که هر کدام ماجراهای یک قهرمان را شرح میدهد و خود دده قورقود در تمام داستانها شرکت دارد.

در حماسه "کوراوغلو" نیز تعدادی داستان (قول) وجود دارد که هر کدام اختصاص به یک قهرمان دارد و خود کوراوغلو هم در همه داستانها شرکت دارد. (با این تفاوت که کوراوغلو نقش فعالتری نسبت به دده قورقود دارد).

در هر دو حماسه قهرمانان "دلی" نامیده میشوند و هنگامیکه "دلی"ها گرفتار مشکلی میشوند "کوراوغلو" و "دده قورقود" برای چاره جویی نزد قهرمانان می‌شتابند (با این تفاوت که کوراوغلو نحوه جنگجو است حال آنکه دده قورقود "اوزانی" پیر و خردمند است). حماسه دده قورقود از قطعات نظم و نثر تشکیل یافته است و این نثر در تمام داستانهای بعدی مردم آذربایجان اعم از حماسی و رومانستیک پذیرفته شده است.

از نظر محتوا ما شاهد تکرار برخی از صحنه‌های حماسه دده قورقود در داستانهای بعدی هستیم. مثلاً: در حماسه "کوراوغلو" در داستان "در دیدن قیرات بدست کجل حمزه" کوراوغلو در لباس عاشیق به مجلس "حسن پاشا" میرود، حسن پاشا به کوراوغلو اجازه می‌دهد که پرودهر قدر دلش خواست بخورد و بنوشد و وقتی سیر شد به مجلس برگردد.

— نقل و تلخیص از آذربایجان شاهی خلق ادبیاتی. پی‌در پی (۶۰)

پیام رئیس جمهور بمردم غیور

آذربایجان

دکتر سید ابوالحسن
بنی صدر رئیس جمهوری
فرمانده کل قوا دیروز
بمناسبت ۲۹ بهمن
سالروز قیام مردم شهر
قهرمان پرور تبریز علیه
رژیم مستبد پهلوی پیامی
فرستاد.
متن پیام بدین شرح
است:

بسم الله الرحمن الرحيم

مردم غیور تبریز وعموم
آذربایجانی های عزیز
سلام بر شما و شهدای شما
در آن روزهای سخت و
باضطراب که هر حرکت
اجتماعی بدر تحول بزرگ
جامعه ما اثر می گذارد و
مطبوعات غرب با وجد
گودگاه بخود وعده می-
دادند که آذربایجانی ها
پای از مبارزه سرنوشت
بیرون دارند، قیام شما
ضربه سهمگینی بود که
بر رژیم دست نشانده
پیشین فرود آمد. چند
قرن است که آذربایجان
بطور مستمر چون سد
در برابر هجوم های
خارجی و چون سر
در مبارزه های ملت ما
برای استقرار حکومت
عدل اسلام عمل کرده
است در این انقلابی شما
مردان و زنان بوده است
که استقلال و آزادی به
مثابه یک واقعیت جدایی
ناپذیر تجلی کرده است

شعارهای ماندنی و واقعی
آنهائی نیستند که این با
آن گروه بر سر زبانها می-
اندازند با آنها جوی به
وجود می آید و مثل آب
دستخوش بادهائی میشود
بلکه شعار اجتماعی آن
شعاری است که از حرکت
مداوم تاریخ حاصل
میکردد و بیان کننده آن
حرکت است.

از پیش از صفویه تا امروز
آذربایجان یکدم از نبرد
خارجی و مبارزه داخلی
نیاسوده است و هیچیک از
گذرگاههای تعیین کننده
تاریخ ما نیست که در
آنها آذربایجان نقش
سد در برابر خارجی و سر
در مبارزه داخلی را بازی
نکرده باشد.

مردم تبریز: مردم سراسر
آذربایجان: پس این
شعار استقلال - آزادی
جمهوری اسلامی خلاصه
حرکتی تاریخی است که
شما مردم مسلمان دلیر
در آن نقشی تعیین
کننده داشتاید و اما
از این معنا غافل نشوید
که مرحله عملی کردن
شعار استقلال - آزادی
جمهوری اسلامی مرحله
سخت تری است و مراقبتی
مد چندان افزونتر
می طلبد. اگر اینطور
نبود، قرنهای پیش اسلام
در عمل در می آمد و جهان
جهان دیگری می-

بود. در این مرحله
بخصوص است که می باید
استقامت شما - مراقبت
شما - نظارت شما مقابل
گذاشتن تنها وظیفه شما
بوده است بدانید هیچ
ملت زنده ای مرحله مبارزه
با وابستگی و استبداد را
خود به تمامه برعهده
نمی گیرد تا بعد کنار بکشد
و بگذارد با انقلاب او و
کشور او و آرمانهای او
هر گروه هر چه خواست
بکند انقلاب کودکی است
که باید در دامان خود
ملت پرورده شود پس بر
مراقبت های خود
ببغضائید تا شعار انقلاب
در نظمی انقلابی تحقق
پیدا کند.

از خداوند برای شما
مردم سخت کوش، برای
همه مردم مسلمان ایران
مزید تلاش برای استقرار
نظم در جهت استقرار
حکومت اسلامی بمنظور
تحقق شعار استقلال -
آزادی - جمهوری اسلامی
را طلب میکنم.

مردم دلیر و مهربان
سلام بر شما.
ابوالحسن بنی صدر
۲۹ بهمن ۵۹

خالی توخویان قیزلار

ناخیش اوستدن ناخیش ووروب
آی خالی توخویان قیزلار
سۆزلو باخیب سوز سیز ووروب
کۆنلومی اوخویان قیزلار

* * *

دزگاهلاری چیچهک لهیب
الدوز لارمی یثره ائیب
ترغچهیه، کوله دونوب،
گوللری مات قویان قیزلار

* * *

گلیب آزادلیق ایلی—ی
آچیب وطنین گوللاری
وئرین سیخیم او ال—ری
سئوینجیمی دوی—ان قیزلار
ناخیش اوستدن ووروب ناخیش
آی خالی توخویان قیزلار

— اینجه صنعت غزلتیندن یازیمیز اکچیرن منظوری خامنه

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی آذری)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر: دکتر جواد هیئت

محل اداره: تهران، خیابان مصدق، کوچه پیدی شماره ۱۷

۶۳۵۱۱۷۱

تلفن ۷۶۱۸۳۶

چاپ کاویان - میدان بهارستان

قیمت ۷۰ ریال